

April 2019

Kartläggning av fiskenäringen i Göteborgsregionen

Omfattning, utveckling och utvecklingspotential

På uppdrag av Business Region Göteborg

Peter Bjerkesjö, Lovisa Källmark, Magnus Karlsson

IVL SVENSKA MILJÖINSTITUTET

Författare: Peter Bjerkesjö & Lovisa Källmark
På uppdrag av: Business Region Göteborg
Rapportnummer Klicka här för att ange författare och organisation

© IVL Svenska Miljöinstitutet 2019
IVL Svenska Miljöinstitutet AB, Box 210 60, 100 31 Stockholm
Tel 010-788 65 00 // www.ivl.se

Rapporten har granskats och godkänts i enlighet med IVL:s ledningssystem

Innehållsförteckning

Uppdraget 4

Uppdragets genomförande 4

Inledning 7

Sammanfattande introduktion av klustret 7
Världsutmaningar och trender 7

Miljö och hållbarhet 7
Internationalisering och utveckling av globala värdekedjor 8
Cirkulär ekonomi och cirkulära resursflöden 8

Sammanfattande förutsättningar för fiskenäringen i Sverige 10

Fiskenäringen styrs av EU:s gemensamma fiskeripolitik 10
Strukturomvandling inom fiskeflottan 12
Utvecklingsinsatser för fiskenäringen finansieras genom Havs- och fiskeriprogrammet 15

Fiskenäringens omfattning och inriktning 16

Segmenten i fiskenäringen 16

Beskrivning av fiskenäringen – demersalt och pelagiskt fiske 16
Beredningsindustri och fiskauktion 18
Grossister och handel 19
Beskrivning av företag per segment 19

Flöden inom fiskenäringen 22

Det svenska pelagiska fisket är starkt koncentrerat till Göteborgsregionen 22
Var fångas fisken? 23
Var landas och säljs fisken? 25

Beskrivning av värdekedjor 28
Landning, beredning och förädling av fisk och skaldjur 30
Nyckelaktörer inom fiskenäringen i Göteborgsregionen 31

Branschens utveckling 37

Nyckeltal 2017 37
Utveckling över tid för fiskenäringen 40

Bedömd utvecklingspotential för fiskenäringen 45

Utvecklingspotential för fiskenäringen i Göteborgsregionen 46
Klusterutveckling för fiskenäringen 49
Referenser 53

Uppdraget

Business Region Göteborg AB har av kommunstyrelsen i Göteborgs stad fått i uppdrag att kartlägga fiskenäringens utveckling, omfattning samt bedömd utvecklingspotential. Uppdraget ska redovisas senast i juni 2019.

IVL Svenska Miljöinstitutet har fått en förfrågan från Business Region Göteborg om att kartlägga fiskenäringens utveckling i Göteborgsregionen, dess omfattning samt bedömd utvecklingspotential. Upphandlingen görs genom IVLs ramavtal med Göteborgs stad inom Miljö & hållbarhet, anbudsområdet ledning och styrning.

IVL föreslår att kartläggningen innehåller följande delar:

1. Kartläggning genom branschstatistik
2. Litteraturstudie/desk research
3. Intervjuer med urval av nyckelaktörer inom näringen
4. Sammanställning och rapportering

Kartläggningen syftar ytterst till att ta fram ett kvalificerat underlag som Business Region Göteborg kan använda för att ta fram en strategi för klusterutveckling med fokus på fiskenäringen.

Kartläggningen omfattar geografiskt kommunerna i Göteborgsregionen.

Uppdragets genomförande

Uppdraget har genomförts i ett antal steg.

Steg 1. Statistisk kartläggning av fiskenäringen

Den statistiska kartläggningen och beskrivningen av fiskenäringen och dess utveckling utgår ifrån svensk näringsgrensindelning (SNI) som är uppbyggd kring branschkoder. De mest centrala branschkoderna för att definiera fiskenäringen redovisas i tabell 1. Det finns företag med relevans för fiskenäringen även inom andra branschkoder, t.ex. inom handel, transport, service och industri med mera. Dessa har dock valts bort från den statistiska kartläggningen då de innehåller en stor mängd företag som inte har något med fiskenäringen att göra.

Tabell 1. Branschkoder för fiskenäringen

SNI-kod	Benämning
03111	Trålfiske i saltvatten
03119	Övrigt saltvattensfiske
03120	Sötvattensfiske
03210	Fiskodling i saltvatten
03220	Fiskodling i sötvatten
10200	Beredning och hållbarhetsbehandling av fisk samt skal- och blötdjur
46380	Partihandel med andra livsmedel, bl.a. fisk samt skal- och blötdjur
47230	Specialiserad butikshandel med fisk, skal- och blötdjur

Med utgångspunkt i dessa branschkoder är det möjligt att kartlägga branschen med företagsdata som beställts från Bisnode och tillhandahållits av uppdragsgivaren. Data omfattar samtliga företag inom ovan angivna branschkoder med nedslag 2008, 2012, 2016 och 2017.

Statistik rörande fiskenäringen har också hämtats från Havs- och Vattenmyndigheten, t.ex. rörande fartygsflottan, landningar med mera.

Steg 2. Litteraturstudie/desk research

Litteraturstudien syftar till att ta fram en kunskapsöversikt som beskriver fiskenäringens struktur och inriktning i Göteborgsregionen samt viktiga utvecklingstrender – både för branschen generellt men med särskilt fokus på fiskenäringen i Göteborgsregionen. Underlaget hämtas från rapporter publicerade av myndigheter och andra offentliga aktörer, branschorganisationer, forskning etc.

Vidare är syftet här att identifiera nyckelaktörer och nätverk inom näringen i Göteborgsregionen som grund för beskrivning av branschen, dess inriktning och utvecklingspotential. Utifrån denna kartläggning görs sedan urvalet till intervjustudien i steg 3 nedan.

Steg 3. Intervjustudie

Den avslutande delen i studien utgörs av intervjuer med ett urval av nyckelaktörer inom branschen. Till dessa hör:

- Företagare/företagsledare
- Branschorganisationer
- Myndighetsföreträdare/offentliga tjänstepersoner
- Forskare

Syftet med intervjuerna är att få en mer detaljerad bild av utvecklingspotential – samt möjligheter och hinder för denna utveckling – för fiskenäringen med fokus på Göteborgsregionen. Intervjuerna har genomförts via telefon i semistrukturerad form.

Definitioner

En viktig distinktion inom fisket är pelagiskt och demersalt fiske[1].

- Pelagiskt fiske innebär fiske på arter som lever i den fria vattenmassan (till skillnad från de demersala arterna som lever på eller vid bottnen). Fisket bedrivs både kustnära och långt ut till havs i Östersjön, Västerhavet, Nordsjön, Norska havet och Nordatlanten. Svenskt fiske av pelagiska arter består av t.ex. sill/strömming, skarpsill, makrill, blåvitling/kolmule, taggmakrill /hästmakrill, lax, sik och siklöja. Även fisket av tobis räknas till det pelagiska fisket trots att arten lever i/nära botten på grusbottnar. Det pelagiska fisket med aktiva redskap använder huvudsakligen flyttråll eller parflyttråll (där två båtar drar trålen tillsammans). Även bottentråll och snörpvad används.
- Demersalt fiske är fiske efter arter som uppehåller sig nära botten. Fisket sker med både mellanstora och mindre fartyg. De mellanstora fartygen fiskar framför allt med bottentråll, oftast efter fisk, havskräfta och räka. De mindre fartygen fiskar ofta med passiva redskap som nät eller fasta fällor efter fisk.

[1] SLU (2018) Atlas över svenskt kust- och havsfiske 2003-2015. SLU rapport 2018:3.

Inledning

Sammanfattande introduktion av klustret

Det finns en stark lokal kultur med lång tradition av fiskenäring i Göteborg och Göteborgsregionen. Fisket är en del av Göteborgs varumärke. Den svenska fiskenäringen är starkt koncentrerad till Göteborgsregionen och bohuslänska kusten. Över hälften av alla fiskare i Sverige är verksamma i Västra Götalands län.

Det svenska pelagiska fisket har i många år varit starkt dominerat av västkustfartyg. De stora pelagiska yrkesfiskarna med individuella fiskerättigheter finns idag huvudsakligen i Göteborgsregionen. De tio största pelagiska fiskefartygen i Sverige är från Göteborg och har tillsammans ca 85 procent av de överlåtbara fiskerättigheterna. De stora pelagiska fartygen har koncentrerats till Göteborg, Öckerö och Tjörn. Övriga kommuner i Västra Götaland försöker i första hand att stötta sitt småskaliga kustfiske.

Världsutmaningar och trender

Miljö och hållbarhet

Den nya gemensamma fiskeripolitiken (GFP)[2] inom EU, som togs i bruk 2014, ska säkerställa att fiske- och vattenbruksverksamheterna är miljömässigt hållbara på lång sikt. Den nya förordningen ska dessutom garantera att verksamheterna förvaltas på ett sätt som är förenligt med målen om att uppnå nytta i ekonomiskt, socialt och sysselsättningshänseende samt bidra till att trygga livsmedelsförsörjningen. För att åstadkomma målsättningarna innehåller GFP:n flera nya och viktiga delar.

Ett viktigt mål för GFP är att låta fiskbestånden växa till sig till nivåer över de som kan ge maximal hållbar avkastning (MSY) till år 2015, om möjligt, men allra senast 2020. Fiskemöjligheterna ska fastställas i enlighet med detta mål, vilket HaV ansvarar för i Sverige.

Inom havsförvaltningen ska en flerårig ekosystembaserad förvaltning tillämpas. Det ekosystembaserade perspektivet innebär att förvaltningen ska ta hänsyn till hela ekosystem, inklusive plankton, strandväxter, fiskens lekhabitat och olika rovdjur som tumlare, säl och skarv. Avsikten är att förstärka den betydelse i förvaltningen som gavs till förvaltningsplaner i den förra reformen. Dessutom är tanken att, när så är möjligt, ersätta beståndsspecifika planer med fleråriga flerartsplaner.

Genom GFP:n införs successivt en skyldighet att landa alla fångster av arter som omfattas av fångstbegränsningar. Den nya förordningen innebär en tydligare integrering av fiskepolitiken med bl.a. miljölagstiftningen. Fiskepolitiken ska uttryckligen bidra till god miljöstatus i enlighet med EU:s havsmiljödirektiv.

[2] Förordning (EU) nr 1380/2013

Under senare år har konsumenternas efterfrågan ökat på certifierade produkter, vilket påverkar beredningsindustrin. Detta är särskilt tydligt i Sverige men även i andra europeiska länder. Enligt beredningsindustrin är det svårt att sälja produkter som inte är certifierade, vilket sätter press på primärproducenterna.[3]

I syfte att informera om och garantera konsumenter att produkter producerats på ett miljömässigt, och för vissa märkningar även socialt och hållbart sätt finns olika miljömärkningar på marknaden, varav den viktigaste är MSC-märkningen.

Internationalisering och utveckling av globala värdekedjor

EU är en nettoimportör av fisk och fiskprodukter. Importandelen av det som konsumeras är ungefär 60 %. Det viktigaste avsändarlandet till EU, mätt i värde, är Norge. I EU har fångsterna i det marina fisket minskat sedan år 2000 och vattenbruksproduktionen har varit stabil. De viktigaste producentländerna är Spanien, Danmark, Storbritannien och Frankrike. Det i särklass viktigaste fångstområdet för EU:s fiskare är nordöstra Atlanten. De arter som fiskas mest är pelagiska arter såsom sill, skarpsill, makrill, sardiner och taggmakrill. Värdemässigt är även räka, kummel, havskräfta, sjötunga och torsk viktiga arter. Hälften av EU:s vattenbruksproduktion utgörs av skaldjur och blötdjur och ungefär 30 procent av sötvattensfisk.

Fiske och vattenbrukssektorn verkar i en allt mer globaliserad värd. Ungefär 37 procent av den fisk som produceras globalt hamnar på den internationella marknaden. Efterfrågan på fisk ökar globalt, men det är svårt att fiska mer beroende på statusen på fiskbestånden. Storleken på det globala fisket har också varit på ungefär samma nivå under den senaste tioårsperioden. Vattenbruksproduktionen har däremot ökat kraftigt. Mellan 2002 och 2010 var produktionsökningen mer än 60 procent. Kina svarar för mer än hälften av den globala vattenbruksproduktionen och är också den viktigaste fångstnationen med en andel av världsproduktionen på cirka 17 procent.[4]

Sverige har, enligt handelsstatistiken, en mycket stor handel med fiskeri- och vattenbruksprodukter som ökat över tid. Sett över en längre tidsperiod, 2009-2017, har det svenska exportvärdet i löpande priser ökat kraftigt för fisk och fiskprodukter (drygt 20 miljarder kronor motsvarande 132 procent) till knappt 40 miljarder år 2017. Större delen av den siffran är emellertid vidareexport av norsk fisk. Sverige har sedan EU-inträdet blivit ett transitland för norsk fiskexport till EU. Uppskattningar visar att så mycket som 90 procent av det totala exportvärdet. Den svenska exporten av svenskfångad fisk och skaldjur uppskattas till ca 3 miljarder år 2017.[5]

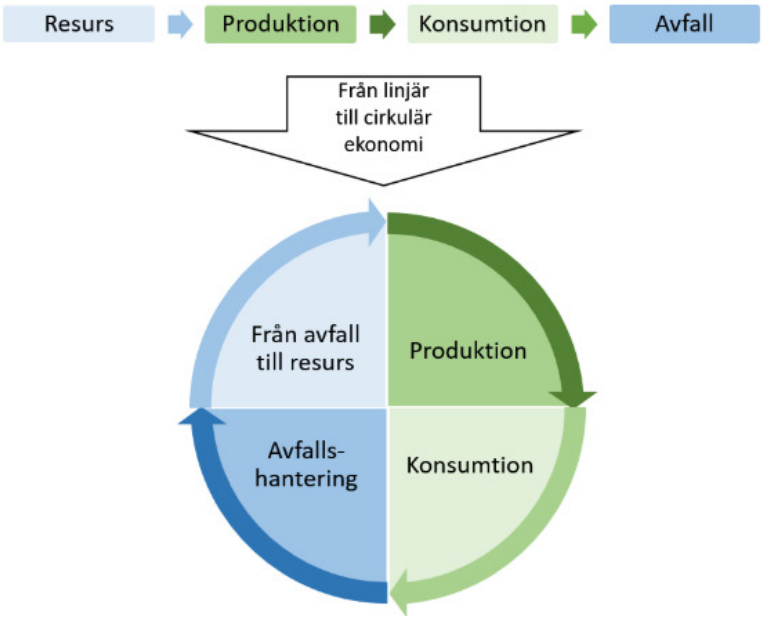
Cirkulär ekonomi och cirkulära resursflöden

Cirkulär ekonomi kan ses som en metafor för en ekonomi som fungerar inom gränserna för jordens bärkraft. Det är en ekonomi där avfall i princip inte uppstår, utan resurser kan behållas i samhällets kretslopp eller på ett hållbart sätt återföras till naturen. I den cirkulära ekonomin blir det relevant att tala om användare snarare än konsumenter och värdecykler snarare än

[3] Åström, Christer (2017) Uppföljning av systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket. 2016/17:RFR7.
[4] Jordbruksverket (2014) Marknadsöversikt Fiskeri- och vattenbruksprodukter.
[5] Jordbruksverket (2018). Sveriges utrikeshandel med jordbruksvaror och livsmedel 2015-2017. Rapport 2018:28

värdekedjor. Övergången från linjära värdekedjor till cirkulära värdecykler kan illustreras i figuren nedan.

Figur 1. Från linjär till cirkulär ekonomi

Källa: Naturvårdsverket

Till mitten av detta århundrade förväntas världens befolkning öka till omkring 10 miljarder människor och världsekonomin bli cirka tre gånger större än i dag. Redan till år 2030 förväntas ytterligare omkring 3 miljarder människor lämna fattigdom och räknas in i den globala medelklassen. Denna enorma konsumtionsökning kommer att sätta ännu högre tryck på naturresurser och ekosystem. De globala marknaderna och internationella konkurrensen kommer att kräva mer smarta, cirkulära lösningar.

Cirkulär ekonomi står högt på den globala dagordningen. EU-kommissionen presenterade i december 2015 ett paket med förslag till åtgärder för omställning till cirkulär ekonomi och en handlingsplan är nu framtagen. Nederländerna, Finland och Tyskland är exempel på EU-länder med en strategisk agenda för ökad cirkulär ekonomi och ökad resurseffektivitet. OECD inkluderar omställningen till cirkulär ekonomi i de megatrender som påverkar vetenskap, teknik och innovation och startar nya studier för att beskriva sambandet mellan ekonomi och resursanvändning.[6]

För fiskenäringen innebär denna trend/utmaning att ta tillvara hela råvaran för olika ändamål och att råvaran inte ska generera något avfall. Det kan också handla om att utveckla land- eller vattenbaserat vattenbruk som inte skadar naturliga ekosystem.

[6] SOU 2017:22 (2017) *Från värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi*.

Sammanfattande förutsättningar för fiskenäringen i Sverige

Fiskenäringen styrs av EU:s gemensamma fiskeripolitik

Den gemensamma fiskeripolitiken (GFP) ska säkerställa att fiske och vattenbruk är miljömässigt hållbara på lång sikt och förvaltas på ett sätt som är förenligt med målen om att uppnå nytta i ekonomiskt, socialt och sysselsättningshänseende samt att bidra till att trygga livsmedelsförsörjningen. [7]

GFP ska säkerställa att fiske och vattenbruk är miljömässigt hållbara på lång sikt och förvaltas på ett sätt som är förenligt med målen om att uppnå nytta i ekonomiskt, socialt och sysselsättningshänseende samt att bidra till att trygga livsmedelsförsörjningen. GFP ska tillämpa försiktighetsansatsen i fiskeriförvaltningen och säkerställa att nyttjandet av de levande marina biologiska resurserna sker på ett sådant sätt att populationerna av skördade arter återställs till och bevaras över nivåer som säkerställer en maximal hållbar avkastning.

GFP ska särskilt skapa förutsättningar för att göra fiskenäringen mer ekonomiskt bärkraftig och konkurrenskraftig samt föreskriva åtgärder för att anpassa flottornas fiskekapacitet till nivåer som är förenliga med ovanstående. Flottorna ska vara ekonomiskt lönsamma utan att de marina biologiska resurserna överutnyttjas.

Efter 2015 har stora förändringar i fiskets regelverk införts, både på EU- och nationell nivå. De mest betydande förändringarna är införandet av en landningsskyldighet (utkastförbud) för kvoterade arter inom EU. Landningsskyldigheten innebär ett indirekt krav på att fisket bedrivs selektivt så att så mycket som möjligt av kvoten kan utnyttjas till stor och värdefull fisk och så att utnyttjandet av kvoterna är väl balanserade gentemot varandra. Detta är en särskild utmaning i blandfisken där flera kvoterade arter fångas samtidigt. Då inte längre sådana fångster får slängas tillbaka oavsett storlek, innebär oönskade fångster en direkt kostnad varför fiskets drivkrafter och därigenom fiskebeteende förväntas förändras. Detta kommer sannolikt även driva på utvecklingen mot mer selektiva redskap. Som en följd av landningsskyldigheten har även Sveriges nationella regelverk ändrats kring hur våra tillgängliga kvoter av bottenlevande arter fördelas. Förändringen innebär att merparten av kvoterna inom det demersala fisket, istället för att hanteras gemensamt genom tidsbegränsade ransoner, sedan 2017 delas ut som årliga individuella fiskemöjligheter (en andel av de svenska kvoterna per bestånd). Huvudmotivet är att den enskilda fiskaren genom att hyra/byta fiskemöjligheter skall tillse att fångsten inte överstiger fiskemöjligheterna, eftersom om överskridande sker får inte längre oönskade fångster slängas tillbaka utan fisket måste upphöra. Utöver individualisering av fiskemöjligheter har även mer flexibilitet givits i val av redskap i samband med landningsskyldigheten samt att effortbegränsningen (antalet tillåtna fiskedagar) upphörde 2017 i Västerhavet. [8]

[7] Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1380/2013.
[8] SLU (2018) *Atlas över svenskt kust- och havsfiske 2003-2015*. Aqua Reports 2018:3.

Fiskets omfattning styrs av totalt tillåtna fångstmängder och kvoter

Havs- och vattenmyndigheten har regeringens uppdrag att verka för att fisk- och skaldjursresurserna förvaltas på ett hållbart sätt. Myndighetens arbete med fiskförvaltning ska också bidra till att ekosystemtjänster i och i anslutning till hav, sjöar och vattendrag ger förutsättningar för ett rikt och hållbart friluftsliv. Fiskförvaltningen ska skapa förutsättningar för att uppnå miljömålsättningarna inom havs- och vattenpolitiken.

Centralt inom fiskförvaltningen är totalt tillåtna fångstmängder (TAC) och kvoter. TAC för de viktigaste fiskbestånden beslutas årsvis på EU:s ministerråd för jordbruk och fiske. Varje år gör Internationella havsforskningsrådet (ICES) uppskattningar om beståndens status och hur mycket fisk som kan fångas nästkommande år. Utifrån ICES råd föreslår EU-kommissionen antingen direkta kvoter för EU, eller indirekta i form av en förhandlingsposition som EU har för kvoter som ska delas med Norge. Kvoterna fördelas efter beslut i ministerrådet.

TAC fördelas sedan mellan medlemsstaterna enligt ett system med nationella kvoter. Systemet innebär att varje medlemsstat får en fast procentuell andel av fiskemöjligheterna för respektive art och bestånd. Andelarna har huvudsakligen fastställts utifrån respektive medlemsstats historiska fiske. För Sveriges del reglerar HaV nyttjandet av tilldelade fiskekvoter genom föreskrifter och beslut om fiskets påbörjande och avslutande, antingen för fiskeflottan genom lag eller för enskilda fartyg genom särskilda fisketillstånd. HaV ansvarar för kontroll av uppgifter om svenska fiskets fångster, kvotuppföljning samt vård av nationellt förvaltade bestånd.

Storleken på den svenska fiskeflottan är begränsad genom GFP

Storleken på den svenska fiskeflottan är begränsad genom GFP. Den totala fiskekapaciteten hos svenska fiskefartyg får högst motsvara en fastställd nivå mätt i dräktighet i bruttoton och maskinstyrka i kilowatt hos samtliga svenska fiskefartyg med fiskelicens. För att visa att kapacitetstaken inte överskrids ska det finnas ett register över samtliga fiskefartyg med fiskelicens. HaV har i uppdrag att upprätthålla ett sådant register.

Kapacitetstaken för Sverige, som framgår av bilaga II i EU:s grundförordning, är 43 386 bruttoton och 210 829 kW. Sverige är idag klart under dessa nivåer, men har inom det pelagiska fisket en god nyttjandegrad av tilldelade kvoter.

- Bruttodräktighet (bruttotonnage, bt) är ett volymmått för att mäta fartygens storlek och lastförmåga. Bruttodräktighet används till att beräkna fiskekapaciteten i fiskeflottan.
- Maskinstyrka mätt i kilowatt (kW) är ett annat mått som används för att mäta fiskekapaciteten i fiskeflottan.

Antalet fartyg i den svenska fiskeflottan har, liksom kapaciteten mätt i bruttodräktighet och maskinstyrka, fortsatt att minska under 2018. För de fisken som utöver fisketillstånd kräver tillståndet ”Demersala fiskemöjligheter” finns möjlighet att ansöka om nyetablering för det kommande fiskeåret. Inför 2018 beviljades nyetableringar för fyra fiskefartyg med tillståndet ”Särskilt tillstånd för fiske med torskfångande redskap i Västerhavet” samt fyra fiskefartyg med tillstånd att fiska havskräfta med bur. För att motverka en kapacitetsökning inom flottan tillämpas regler för ut- och införsel. Reglerna medför att inträde av ny kapacitet endast är möjlig om minst motsvarande kapacitet förs ut.[9]

[9] Havs- och vattenmyndigheten (2018) Årsredovisning.

Ökat ansvar för producentorganisationer

I EU:s reformering av den gemensamma fiskepolitiken ingår även att tilldela producentorganisationer (PO) ett större ansvar för politikens genomförande, samt att vara ett instrument för yrkesfiskaren i dialog med näring, forskare, marknad och myndigheter. EU har en gemensam marknadsordning för upprättande och erkännande av producentorganisationer. Obligatoriska och frivilliga mål definieras liksom arbetsuppgifter som PO kan utföra för att nå målen. Det finns även regler om medlemsstatens kontroller av PO. Enligt marknadsordningen får PO bildas på initiativ av producenter av fiskeprodukter respektive vattenbruksprodukter i en eller flera medlemsstater. Officiella producentorganisationer i Sverige är:

- Swedish Pelagic Federation (SPF) – 2012
- Sveriges Torskfiskares Producentorganisation (STPO) – 2011
- Skaldjursodlarnas producentorganisation – 2007
- Havs- och kustfiskarnas Producentorganisation (tidigare Hallandsfiskarnas PO) – 1994
- Producentorganisationen Gävlefisk – 1994
- Sveriges Fiskares Producentorganisation (SFPO) – 2016

Strukturomvandling inom fiskeflottan

Utvecklingen inom det pelagiska fisket går mot färre och större, mer moderna båtar. Motsvarande utveckling är inte lika tydlig inom det demersala fisket. Antalet båtar inom det demersala fisket är relativt likartat under den senaste tioårsperioden och ca 230 registrerade båtar år 2018. Däremot har det skett en kraftig minskning av antalet båtar inom det pelagiska fisket till ett drygt tiotal registrerade båtar år 2018 med hemmahamn i Västra Götaland. Ytterligare en aspekt av detta är att svenska pelagiska fiskare köpt båtar i t.ex. Danmark, som fiskar på danska fiskerättigheter och har hemmahamn i danska hamnar. Exempel på företag i Göteborgsregionen som köpt in sig i danska båtar och fiskerättigheter är Astrid Fiske, Ginneton, Ahlma Fiskeri och Odeskär.

Tabell 2. Beskrivning av fartygsflottan inom det demersala och pelagiska fisket 2008-2018

	Maskinstyrka (genomsnitt, kw)		Längd på båt (genomsnitt, antal meter)		Kapacitet (genomsnitt, bruttoton)	
	2008	2018	2008	2018	2008	2018
Demersalt	155	180	11	11	25	29
Pelagiskt	864	1671	31	36	277	506

Källa: HaV

Utvecklingen av yrkesfisket i Sverige

Totalt sett minskar antalet företag inom fiskenäringen i Sverige under den senaste tioårsperioden. Inom fisket har det skett en minskning framförallt inom branschen trålfiskare i saltvatten (främst pelagiskt fiske). Vi kan se en svag ökning sedan 2008 inom branschen övriga saltvattenfiskare (främst demersalt fiske), medan det sker en minskning även här efter 2012. Värt att ha i åtanke är dock också att svenska fiskeföretag expanderat genom att köpa danska fartyg och fiskerättigheter. Vidare sker det en ökning av antalet företag inom sötvattenfisket. Beredningsindustrin har minskat något över tid sett till antal företag, men svenska företag har expanderat genom att investera i beredningsindustri i Danmark. Även inom den specialiserade handeln minskar antalet företag över tid.

Tabell 3. Antal företag (samtliga företagsformer) inom fiskenäringen i Sverige

SNI-koder inom fiskenäringen	2008	2012	2016	2017	2018	2008-2018
03111 trålfiskare, i saltvatten	782	919	771	741	718	-64
03119 övriga saltvattensfiskare	500	574	521	521	509	9
03120 sötvattensfiskare	162	192	190	195	193	31
03210 fiskodlare, i saltvatten	43	48	53	57	58	15
03220 fiskodlare, i sötvatten	171	169	160	154	156	-15
10200 fiskberedningsindustri	208	216	209	205	201	-7
46380 partihandel med fisk samt skal- och blötdjur	1573	1687	1594	1559	1509	-64
47230 fiskaffärer	384	372	350	346	344	-40
Totalt	**3823**	**4177**	**3848**	**3778**	**3688**	-135

Källa: SCB, Företagsdatabasen

Antalet personer som har yrket fiskare eller fiskodlare har ökat under de senaste åren. Nära hälften av alla individer i Sverige som innehar ett sådant yrke enligt yrkesregistret har sin arbetsplats i Västra Götalands län. Företagandet inom fisket i Sverige är således starkt knutet till Västra Götaland. På kommunnivå finns de flesta fiskarna/fiskodlarna i Göteborgs kommun (102), Öckerö (74), Tjörn (20), Tanum (12) och Lysekil (11).

Tabell 4. Antal fiskare och fiskodlare (SSYK) per län 2014-2017

	2014	2015	2016	2017	2014-2017
01 Stockholms län	22	17	22	36	14
03 Uppsala län	4	1	0	1	-3
04 Södermanlands län	2	2	3	3	1
05 Östergötlands län	2	3	2	6	4
06 Jönköpings län	3	3	4	3	0
07 Kronobergs län	6	9	6	5	-1
08 Kalmar län	14	13	14	17	3
09 Gotlands län	0	0	1	2	2
10 Blekinge län	11	11	10	14	3
12 Skåne län	33	37	32	37	4
13 Hallands län	11	17	15	15	4
14 Västra Götalands län	217	224	255	261	44
17 Värmlands län	16	17	21	25	9
18 Örebro län	2	2	2	6	4
19 Västmanlands län	0	4	6	5	5
20 Dalarnas län	11	11	21	21	10
21 Gävleborgs län	11	13	15	14	3
22 Västernorrlands län	29	24	33	27	-2
23 Jämtlands län	10	13	24	22	12
24 Västerbottens län	30	34	29	29	-1
25 Norrbottens län	34	27	31	32	-2
99 län okänt	6	7	7	5	-1
Totalt	474	489	553	586	112

Källa: SCB, Yrkesregistret

Yrkesfiske bedrivs med fiskelicens som kan innehas av fysiska eller juridiska personer med tillgång till fiskefartyg. Fiskeföretag kan förekomma i olika juridiska former. Ensamma fiskare som bedriver fiske med eget fartyg har ofta en enskild firma. En och samma fiskeverksamhet bedrivs ofta av två bolag av vilka det ena av tradition har utgjort ett enkelt bolag (fiskelaget) och det andra ett partrederi eller annat bolag (båtlaget) som äger och tillhandahåller fartyget. Ett fiskelag kan bestå under en kortare eller längre tid och innehålla en växlande personkrets. Ett fiskelag kan dela på fångsten genom s.k. båtlotter mellan andelsägare av fartyget och s.k. manslotter mellan dem som har del av fångsten utan att äga någon del av fartyget. Bakom båtlotterna förekommer olika bolagsformer. Alla som arbetar ombord på ett fiskefartyg har inte fiskelicens.

Problem för torskfisket

Det svenska torskfisket har för närvarande problem med dålig lönsamhet, mager och inom vissa områden sårskadad fisk. Statistik visar att fångsterna av Östersjötorsk har minskat kraftigt under de senaste två åren och att kvotutnyttandet är lågt. Enligt en studie av Agrifood om pris och kvalitet på svensk torsk är det i dagsläget främst storleken på fisken som avgör priset. Prispremien på stor torsk har blivit allt större på senare år skriver Agrifood. Den torsk som fångas i Östersjön är idag mycket liten jämfört med tidigare och ger därför ett lågt kilopris. Torskpriset påverkas också av att den svenska marknaden för torsk inte är isolerad från omvärlden. Den är i stället en del av en större europeisk marknad för vitfisk. Under senare år har Norge kraftigt ökat sin försäljning av

torsk på den europeiska marknaden vilket pressat priserna nedåt.[10] Flera intervjuade upplever att problemen för torskfisket har påverkat hela bilden av fiskenäringens hållbarhet.

Uppdelning mellan pelagiskt och demersalt fiske

Fiskenäringen är en heterogen bransch som i och med utvecklingen av det pelagiska systemet 2009 med överförbara fiskerättigheter i fisken efter pelagiska arter, tydligare blivit uppdelat mellan pelagiskt och demersalt fiske.

Det pelagiska fisket utgör idag en mogen bransch, som har genomgått en strukturomvandling. Lönsamheten är generellt god och det sker kontinuerligt investeringar i nya båtar och utrustning. Effektivitet och miljökrav är starka drivkrafter bakom detta. Inom branschen finns underlag för kompetensförsörjning och nyrekrytering till fisket. Problemet är snarast att hitta personer med rätt utbildning (styrman, maskinister).[11] Den rationalisering av antal fartyg och modernisering av fartygsflottan och branschen som är påtaglig inom det pelagiska fisket, har inte uppkommit på motsvarande sätt inom det demersala fisket. Flera studier pekar på ett möjligt problem med överkapacitet inom det demersala fisket idag, med för många båtar och fiskare vilket leder till svag lönsamhet[12].

Utvecklingsinsatser för fiskenäringen finansieras genom Havs- och fiskeriprogrammet

Havs- och fiskeriprogrammet år 2014-2020[13] är en del av ESI-fonderna inom EUs sammanhållningspolitik och en viktig finansiär av utvecklingsinsatser inom fiskenäringen. Totalt omfattar programmet – som administreras av Jordbruksverket – 900 miljoner kronor till åtgärder för att utveckla fiskenäringen. Stöd kan fördelas till enskilda företag eller till projekt (samverkan mellan flera aktörer). Utvecklingsinsatser finansieras inom de prioriterade områdena (1) hållbar utveckling av fisket med totalt budget på 330 mnkr, (2) hållbar utveckling av vattenbruk med totalt budget på 165 mnkr, (3) saluföring och beredning med totalt budget på 70 mnkr samt (4) lokalt ledd utveckling med totalt budget på 140 mnkr.

Ett arbete med analys av inriktningen för det kommande programmet pågår för programperiod 2021-2027 pågår.

[10] Jordbruksverket (2014) Marknadsöversikt: Fiske- och vattenbruksprodukter. Rapport 2014:23
[11] Intervjuer med branschföreträdare
[12] Se t.ex. EU-kommissionen (2017) The EU fishing fleet: Trends and economic results
[13] Jordbruksverket (2019) Nationell handlingsplan Havs- och fiskeriprogrammet 2014-2020

Fiskenäringens omfattning och inriktning

Segmenten i fiskenäringen

Något förenklat kan kärnan i fiskenäringen sägas bestå av följande segment. Avsättningsmarknaden för produkter från fisket är i själva verket betydligt mer diversifierad och komplex.

Beskrivning av fiskenäringen – demersalt och pelagiskt fiske

Pelagiska fisket

Fisket efter pelagiska arter regleras, precis som för alla internationella fiskbestånd, till största delen av olika EU-förordningar inom den gemensamma fiskepolitiken (1380/2013). Viktiga sådana är förordningar som fastställer Totala Tillåtna Fångstmängder (TACer) och kvoter, fleråriga planer, förordningar om tekniska regleringar och kontrollförordningen.

Nationellt regleras det pelagiska fisket för de fartyg som ingår i det pelagiska systemet sedan 2009 genom individuella överlåtbara fiskerättigheter för makrill, sill, skarpsill, blåvitling och tobis. Överlåtbarheten innebär att fiskefartyg permanent eller tillfälligt kan överlåta fiskerättigheter till ett annat fartyg. Före det pelagiska systemet infördes brottades den pelagiska flottan med lönsamhets- och överkapacitetsproblem. Målet för införande av överlåtbarheten var att möjliggöra för fisket att effektiviseras och för flottan att reduceras. Det pelagiska systemet innebär också att det finns möjlighet för de fartyg som fiskar inom systemet att göra kvotbyten med andra länders fartyg och deras överlåtbara fiskerättigheter. Sådana kvotbyten gäller bara under året och måste godkännas av HaV. Det pelagiska systemet innehåller anpassningar för att gynna fartyg som fiskar och landar i Östersjön (genom en extra regional tilldelning) samt avsättningar för det småskaliga fisket genom kustkvoter som inte är individuella eller överförbara.[14]

Vidare, för att bibehålla det småskaliga fisket avsattes en del av de nationella kvoterna på pelagiska arter till så kallade kustkvoter. På kustkvoterna tillåts endast fiske med passiva redskap eller små vadar samt i Östersjön trålare under 12 meter.

[14] SLU (2018) Atlas över svenskt kust- och havsfiske 2003-2015. Aqua Reports 2018:3

De pelagiska fartygen är normalt stora och moderna fartyg som kan gå ut i alla väder och ligga ute många dagar i sträck. Viktiga drivkrafter för utvecklingen inom det pelagiska fisket är att utveckla och förfina redskap för att fiska på ett effektivt sätt samt att minska miljöpåverkan genom investeringar i energieffektiva fartyg och motorer. Fartygen måste vidare utgöra en bra arbetsplats för besättningen som ibland är ute 10–13 dagar i sträck. Lönerna är generellt sett goda och digitaliseringen har gjort att man som anställd kan hålla kontakten med familjen.

Demersala fisket

Inom det demersala fisket – det vill säga fiske efter arter som uppehåller sig nära botten – finns både mellanstora och mindre fartyg. De mellanstora fartygen fiskar framför allt med bottentrål, oftast efter fisk och havskräfta. Räkfisket sker med bottentrål på västkusten. De fartyg som fiskar räka är alltifrån mindre till medelstora trålare. Räkfisket på västkusten är ett regionalt och ekonomiskt viktigt fiske. Cirka 60 räkfiskefartyg fiskar räka och fångsterna säljs både som kokräka och råräka. De mindre fartygen fiskar ofta med passiva redskap som nät eller fasta fällor efter fisk. Målarter är både torsk och plattfisk och närmare kusten i Östersjön även bl.a. abborre och gädda. Längs Norrlandskusten är lax en viktig art. På västkusten är fisket efter havskräfta och hummer med burar och tinor ekonomiskt viktigt. Det småskaliga fisket utefter kusten är varierat, där ett och samma företag ofta riktar in sig på flera olika målarter och använder olika fiskemetoder. Flertalet yrkesfiskare säljer sin fångst genom fiskauktioner, medan en del säljer till beredningsindustri och vissa sköter försäljningen själva eller tillsammans med andra. Inom det småskaliga fisket finns också fler diversifierade företag som utöver yrkesfisket även förädlar både egenfångad och uppköpt fisk och skaldjur.

Den nu gällande grundförordningen för EU:s gemensamma fiskepolitik trädde i kraft den 1 januari 2014. En grundläggande förändring i förvaltningen är skyldigheten att landa fångsterna av alla kvoterade arter som införs gradvis fram till 2019 då den ska vara fullt införd. Införandet av landningsskyldigheten medförde att system för att fördela fiskemöjligheterna i det svenska demersala fisket behövde ändras. Ett nytt system för fördelning av fiskemöjligheter infördes den 1 januari 2017. Med vissa undantag bygger detta på årsvisa individuellt fördelade fiskemöjligheter baserade på fiskelicensinnehavarens tidigare fiske. Fiskemöjligheterna kan, med vissa begränsningar, överlåtas mellan fiskelicensinnehavare under året. Vid utformningen av systemet har särskild hänsyn tagits till det småskaliga fisket med passiva redskap som fiskar inom kustkvoter och som inte är fördelade på individuell nivå. Detta för att bevara det småskaliga fisket längs kusterna.

HaV har under 2018 genomfört en utvärdering av det första året med det nya fördelningssystemet. Utvärderingen pekar bland annat på att det under 2017 skett en ökad användning av mindre selektiva redskap, att det varit ett lågt nyttjande av flera demersala kvoter och att överlåtelser inte förekommit i önskad omfattning. Under 2019 kommer HaV att fortsätta utreda och följa upp frågor som är relaterade till det demersala fördelningssystemet.

Det svenska fisket har generellt haft en bra utveckling vad gäller selektiva fångstmetoder och utveckling av högkvalitativa produkter. Sverige ligger även internationellt sett i framkant vad gäller hållbart fiske. På grund av landningskravet är det viktigt framöver att även bifångst ger ekonomisk utväxling samt att det sker en utveckling mot mer selektiva redskap.[15]

[15] Intervjuer med branschföreträdare

Beredningsindustri och fiskauktion

Det första förädlingsledet för fisket är antingen direkt till beredningsindustri eller till någon fiskauktion för vidare distribution.

De pelagiska fiskeföretagen har ofta överenskommelser med beredningsindustrin, levererar sin fisk direkt dit och landar stora volymer fisk på samma gång. HaV uppger att valet av landningsplats och beredningsindustri påverkas av bl.a. priser. De fångster som direktlandas i utlandet (företrädesvis Danmark) utgör ca 50 procent av den totala svenska ilandförda fångsten. Fångsterna i utlandet bestod 2015 av foderfisk (framförallt tobis, skarpsill, blåvitling) till 90 procent.

Det finns i dag tre stora pelagiska anläggningar på svenska västkusten och tre på ostkusten. Som exempel på företag som tar emot pelagisk fisk som landas i Sverige kan följande nämnas:

- Sweden Pelagic med anläggningar i Västervik, Ellös och på Gotland
- Astrids Fiskexport i Rönnäng på Tjörn
- MP-produkter i Mollösund, Orust
- Skillinge Fisk i Simrishamn
- HP Fisk i Nogersund, Sölvesborg
- Orkla Foods (Abba) i Kungshamn, Sotenäs.

I Sotenäs kommun finns vidare fyra av de största medlemmarna i Fiskbranschens Riksförbund som samlar beredningsindustrins aktörer: Marenor AB, Leröy Sverige AB, Orkla Foods Sverige AB och Feldts Fisk & Skaldjur AB.

Det pelagiska fisket sker hela året. Fartygen landar sina fångster längs svenska kusten samt i utländska hamnar i Danmark, Norge, Skottland, Tyskland och på Shetlandsöarna. Landningar av större kvantiteter sker där det finns ordnad mottagning för vidare transport eller där det finns industrier som tar emot fångsten. Var man landar sin fångst beror på flera faktorer, såsom pris, var fisken finns tillgänglig, vilka redskap som används och vilka hamnar som det är möjligt att landa i. Allmänt kan sägas att yrkesfiskarna landar där de får bäst betalt oavsett vilket land eller vilken hamn det är. Det är viktigt för yrkesfiskarna att landa sin fångst vid rätt tidpunkt för prisets skull – de stora fartygen har lättare att planera eftersom dessa fiskefartyg inte är beroende av väderförhållanden.

För den svenska fiskberedningsindustrin har det pelagiska systemet med överlåtbara fiskerättigheter gett en tillfredsställande leveranssäkerhet över åren, som förenklar planering och förutsägbarhet i verksamheten. Tidigare försökte yrkesfiskarna fiska så mycket av kvoten så fort som möjligt. Med dagens system med individuella fiskerättigheter kan beredningsindustrin planera bättre genom att skriva avtal med olika yrkesfiskare och få leverans då man så önskar. Producentorganisationerna planerar och har kontakter med beredningsindustrin. Fiskeföretagen skickar numera inte ut fartyg på fiske innan fångsten är såld. Fartygen meddelar mottagaren när man går ut och när man kommer in för landning. De pelagiska yrkesfiskarna landar direkt till beredningsindustrin. Det övriga fisket levererar främst till Göteborgs och Smögens fiskauktioner.

Den demersala fiskberedningsindustrin är mycket mindre än den pelagiska i Sverige, vilket framförallt beror på att kvoterna för demersala arter är betydligt mindre än för pelagiska arter.[16]

Flera av de som intervjuats i studien menar att det demersala fisket på västkusten är mycket starkt beroende av fiskauktionerna i Göteborg och Smögen. Göteborgs fiskauktion är Sveriges största och ägs av fiskarna (50%), grossistföreningen (25%) och detaljistföreningen (25%). Auktionen drivs dygnet runt mån-fredag. Verksamheten omsätter ca 400 miljoner och säljer 5000 ton fisk och skaldjur varje år. Leveransen av fisk kommer främst från västkusten, men också andra delar av landet och från Danmark och Norge. Leveranser till fiskhamnen och fiskauktionen kommer på lastbilar (80%) antingen landvägen eller med Stenafärjan från Danmark och resterande landas direkt i hamnen via fiskebåtarna, ca 15 landningar per vecka (20%).[17]

En viktig drivkraft inom beredningsindustrin är att utveckla biprodukter som kan generera intäkter. Tidigare betraktades detta som kostnader och blev i bästa fall djurfoder. Utveckling av biprodukter gynnas av större industriell skala. Det finns flera exempel, såsom att laxhuvuden blir till en exportprodukt för den asiatiska marknaden. Ett annat är buklist – ett fettparti från lax. I liten skala slängs den, i stor skala fryses den in och går till färs i laxburgare. Blod är vidare en källa för att utveckla medicin, hemoglobin till läkemedelsindustrin. Ytterligare exempel som nämnts i intervjuer i studien är att använda musselskal för kalkning av sjöar eller som bas i vägar. Restprodukter från fisk kan också gå till biogas eller rötas och användas som gödningsmedel.[18]

Grossister och handel

Runt beredningsindustrierna och fiskauktionerna har det etablerats ett kluster av företag med specialiserade grossister och transportföretag.

I Göteborg finns ett trettiotal grossister etablerade i hamnen. Möjligheterna att expandera i hamnområdet finns inte i nuläget. Logistik och distribution är en utmaning i det nuvarande hamnområdet. De som köper fisk på Göteborgs fiskauktion är fiskhandlare eller grossist och måste vara registrerad som köpare hos auktionen. Grossistledet och handeln har en viktig roll inom produktutveckling och marknadsföring för att få fler att äta fisk. En tydlig utveckling inom grossistledet är konsolidering.

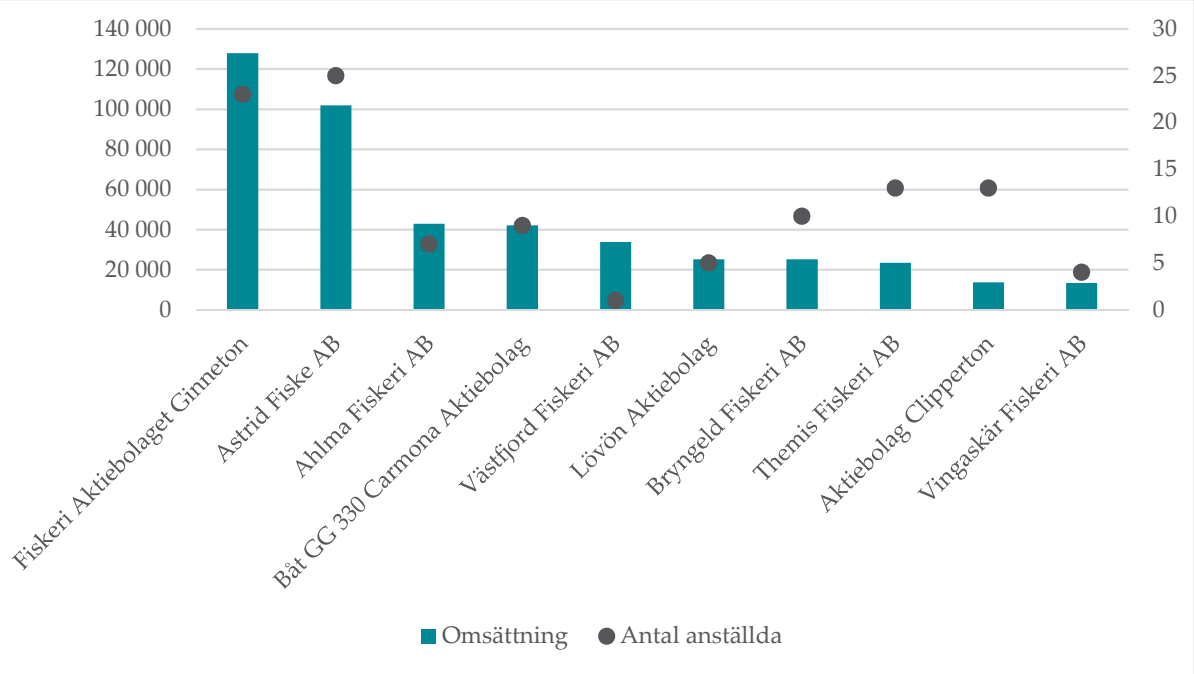
En utveckling inom handeln är att de mindre specialiserade handlarna fått en starkare konkurrens från större kedjor, som ICA, och har problem med lönsamhet. Ett problem som lyfts i intervjuer är att butikskedjorna använder ”lockpriser” på fisk och skaldjur för att locka kunder till butiken, något som är svårt för den specialiserade handeln som inte har samma diversifierade och omfattande utbud.[19]

Beskrivning av företag per segment

Nedan redovisas de 10 största företagen sett till omsättning per segment inom fiskenäringen i Göteborgsregionen. Även antal anställda redovisas i samma diagram. Storleken på omsättningen redovisas i staplar i tusentals kronor på den vänstra axeln. Antal anställda redovisas på den högra axeln och illustreras med en rund markör.

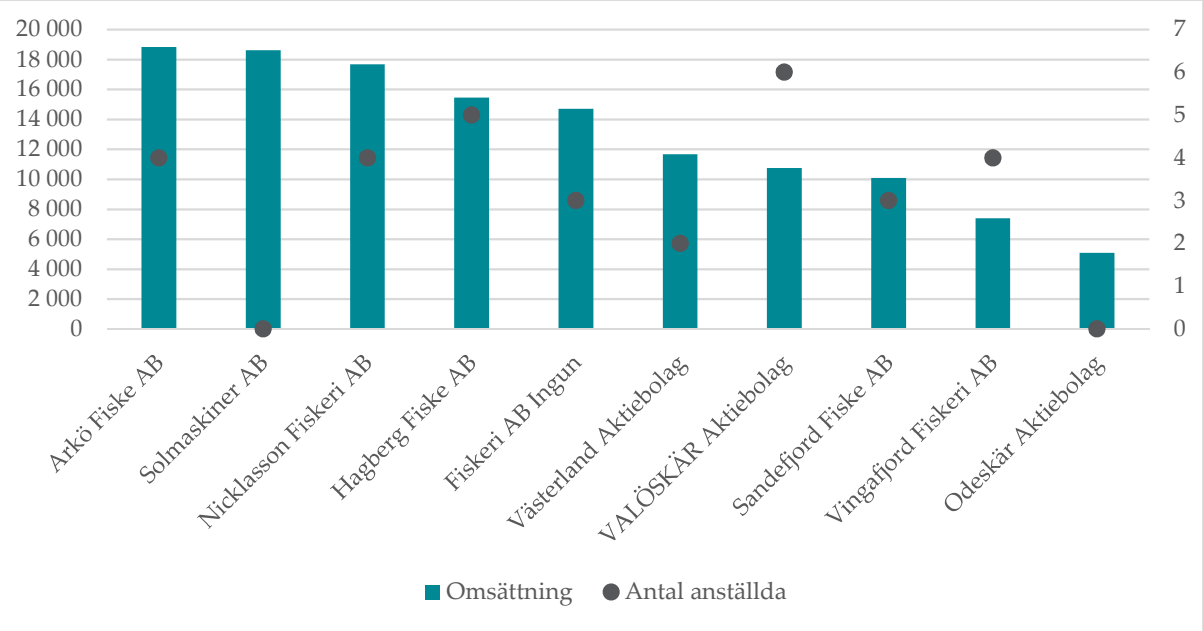
[16] Åström, Christer (2017) Uppföljning av systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket. 2016/17:RFR7.
[17] Intervju samt information på Göteborgs fiskauktions hemsida (www.gfa.se)
[18] Intervjuer med branschföreträdare
[19] Intervjuer med branschföreträdare

Figur 2 Topp tio företag (omsättning, Tkr inom pelagiskt fiske i Göteborgsregionen, 2017

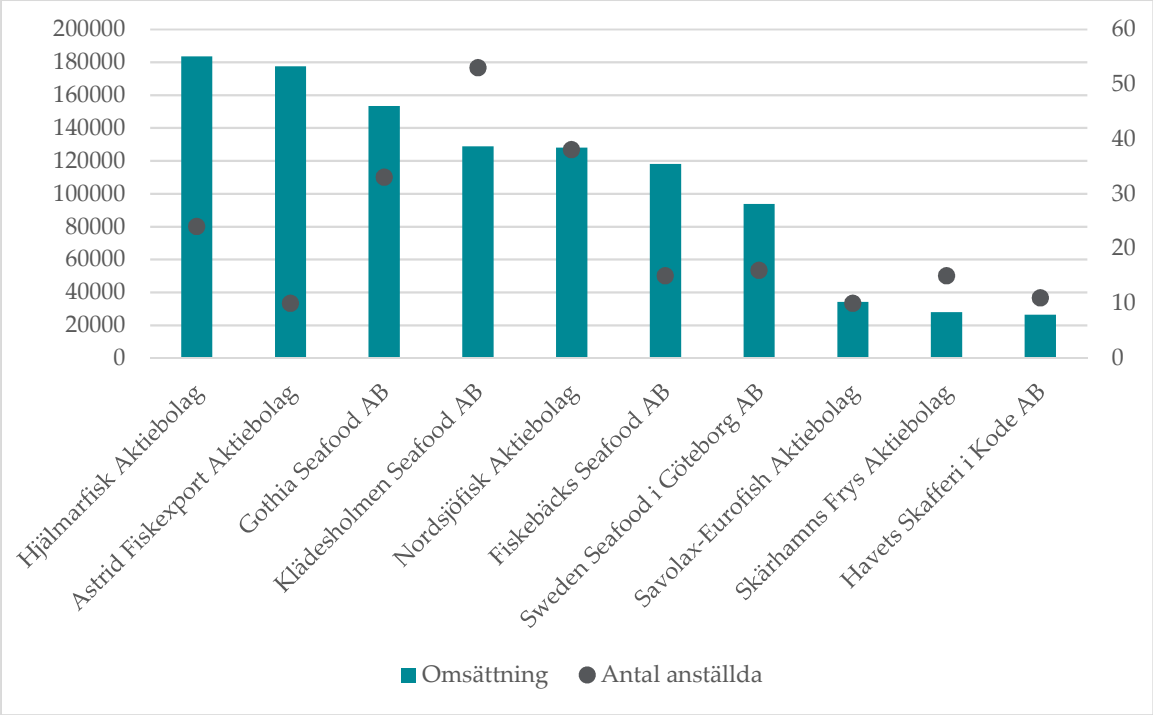
Källa: Bisnode

Figur 3 Topp tio företag (omsättning, Tkr) inom demersalt fiske i Göteborgsregionen, 2017

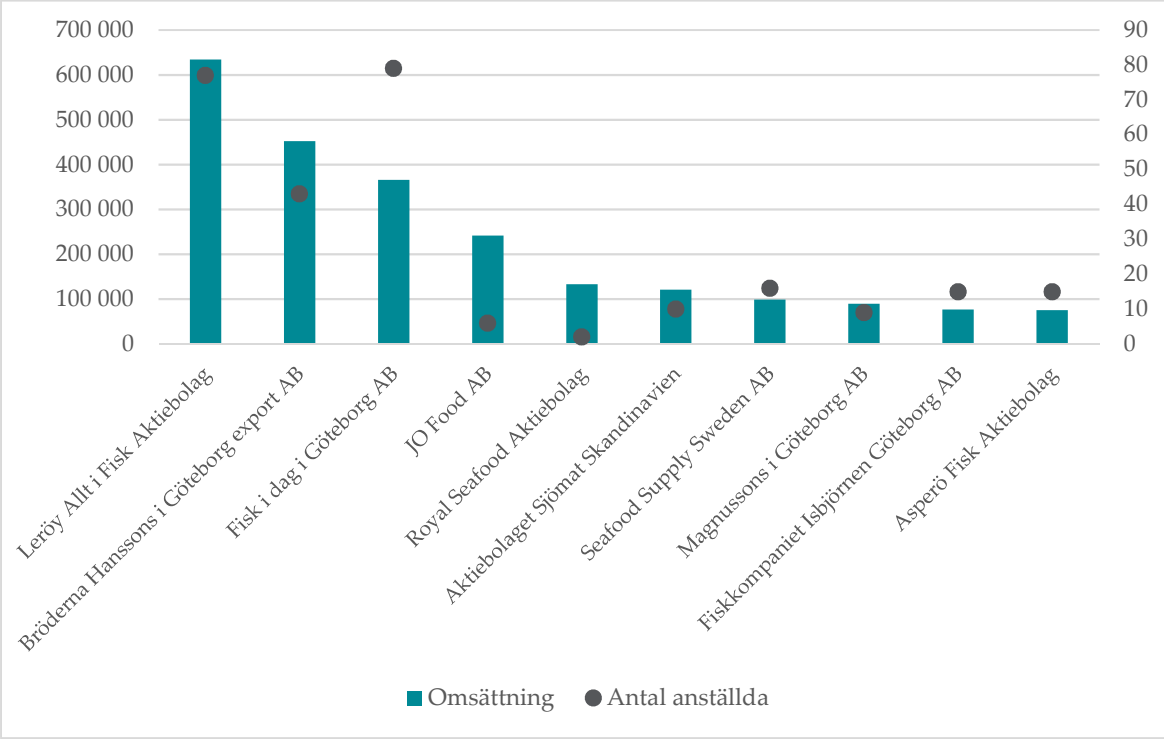
Källa: Bisnode

Figur 4 Topp tio företag (omsättning, Tkr) inom beredning av fisk samt skal- och blötdjur Göteborgsregionen, 2017

Källa: Bisnode

Figur 5 Topp tio företag (omsättning, Tkr) inom handel fisk, skal- och blötdjur i Göteborgsregionen, 2017

Källa: Bisnode

Flöden inom fiskenäringen

Det svenska pelagiska fisket är starkt koncentrerat till Göteborgsregionen

Det pelagiska fisket har i många år varit starkt dominerat av västkustfartyg. De stora pelagiska yrkesfiskarna med individuella fiskerättigheter finns idag huvudsakligen i Göteborgsregionen. De stora pelagiska fartygen har koncentrerats till Göteborg, Öckerö och Tjörn. Övriga kommuner i Västra Götaland försöker att stötta sitt småskaliga kustfiske. Det finns stora skillnader mellan olika fisken på västkusten, och flera har pekat på att det har varit en låg investeringsvilja i det småskaliga kustfisket, till skillnad från det mer storskaliga pelagiska fisket.

Göteborgsområdets andel av antalet pelagiska fartyg är i princip oförändrad efter det pelagiska systemets införande. Däremot kommer de tio största pelagiska fiskefartygen i Sverige från Göteborg och har tillsammans ca 85 procent av de överlåtbara fiskerättigheterna.[20]

Det pelagiska systemet har lett till en koncentration av ägandet, vilket också var avsikten med förändringen av systemet, med färre pelagiska fiskeföretag med bättre ekonomi. Fiskare från västkusten fiskar emellertid inte enbart i Västerhavet, utan även i Östersjön. Fiskare på västkusten har av tradition fiskat i både Västerhavet och Östersjön, medan fiskare på ost- och sydkusten har fiskat enbart i Östersjön. I princip alla försäljningar av pelagiska fiskerättigheter från Östersjöbaserade fiskare har gjorts till fiskeföretag från Göteborgsområdet som i huvudsak äger större fartyg. De tio största ägarna kommer från Göteborg och innehar 70 procent av de samlade pelagiska kvoterna i Östersjön.

Alla båtar som ägs av företag i Göteborgsregionen har emellertid inte hemmahamn i Göteborgsregionen. År 2018 finns det 13 båtar inom det pelagiska fisket med hemmahamn i Göteborgsregionen. Detta är en rejäl minskning jämfört med 2008 då antalet var 24 st. Det är idag också en stor variation i landat värde mellan båtarna. Observera att flera av bolagen äger ett stort antal båtar med hemmahamn både i Sverige och i t.ex. Danmark, vilket innebär att de som företag fiskar för större värden än de som anges här.

[20] Åström, Christer (2017) Uppföljning av systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket. 2016/17:RFR7.

Figur 6. Båtar inom det pelagiska fisket med hemmahamn i Göteborgsregionen

Båtnamn	Företag	Kommun	Hemmahamn	Landat värde 2018 (SEK)
ASTRID	Astrid Pelagic	Öckerö	Rörö	77 755 881
POLAR	Bryngeld Fiskeri AB	Göteborg	Fiskebäck	72 000 000
CLIPPERTON	B-C Pelagic AB	Göteborg	Donsö	68 000 000
CARMONA AF DYRÖN	Carmona AB	Tjörn	Dyrön	60 199 900
GINNETON	Fiskeri AB Ginneton	Göteborg	Fiskebäck	53 720 455
LÖVÖN	Lövön AB	Tjörn	Rönnäng	44 000 000
AHLMA AV ÖNNERED	Ahlma Fiskeri AB	Göteborg	Önnereds brygga	41 457 583
VÄSTFJORD	Västfjord Fiskeri AB	Öckerö	Fotö	40 000 000
SUNNANLAND	Axfish AB	Göteborg	Fiskebäck	26 231 156
SVANEN AV RÖRÖ	Svanen Fiskeri AB	Öckerö	Rörö	7 670 088
RÖN	Alfhild Fiskeri AB	Göteborg	Fiskebäck	5 220 028
ROSSÖ	Rossö Fiskeri AB	Öckerö	Rörö	5 131 279
VINGASAND	-	Göteborg	Fiskebäck	2 959 056

Källa: HaV

Inom det demersala fisket finns det 91 båtar med hemmahamn i Göteborgsregionen år 2018. År 2008 var antalet båtar 112, så en liten minskning har skett också inom det demersala fisket i Göteborgsregionen.

Figur 7. De tio största (landat värde) båtarna inom det demersala fisket med hemmahamn i Göteborgsregionen

Båtnamn	Företag	Kommun	Hemmahamn	Landat värde 2018 (SEK)
WESTERÖ AV HÖNÖ	-	Öckerö	Hönö	18 642 691
BRAVIK	Vingaskär Fiskeri AB	Göteborg	Sandvik, Styrsö	14 015 369
STRANNEFJORD	Hagberg & Hansson Fiske AB	Öckerö	Bohus-Björkö	12 945 473
ÄLVSBORG	-	Göteborg	Fiskebäck	12 146 670
INGUN	Fiskeri AB Ingun	Öckerö	Fotö	12 035 407
KENNEDY	Jonas Klingander, enskild firma	Öckerö	Hönö	10 732 037
MERCY	Partrederi (Olofsson)	Öckerö	Hönö	10 628 495
VÄSTERLAND	Västerland AB	Öckerö	Hönö	9 928 447
SANDEFJORD	Sandefjord Fiske AB	Öckerö	Fotö	9 390 647

Källa: HaV

Var fångas fisken?

Fisket styrs av fångstkvoter som tilldelas Sverige inom ramen för EUs gemensamma fiskepolitik. Företag i Göteborgsregionen har fiskerättigheter och fiskar i såväl Västerhavet som Östersjön. Kvoterna för pelagiska arter har varierat under den senaste tioårsperioden, en ökning har skett

framförallt för Tobis i Västerhavet. I Östersjön har kvoterna för sill ökat, men minskat för skarpsill. Kvoterna för torsk har minskat kraftigt i Östersjön.

Figur 8. Fångstkvoter för de viktigaste arterna 2008-2017

Hav	Fiske	Art	2008	2012	2016	2017
Kattegatt/Skagerack/Nordsjön/Övrigt	Pelagiskt	Blåvitling	117	117	138	220
		Industriarter	800	800	800	800
		Makrill	3 674	4 727	3 791	3 602
		Sill	38 118	44 777	48 142	40 914
		Skarpsill	14 514	15 685	23 581	18 452
		Tobis	11 777	4 844	3 668	41 970
	Demersalt	Gråsej	1 655	1 328	1 229	1 485
		Havskräfta	1 555	1 714	3 048	3 648
		Kolja	1 146	1 104	1 368	1 106
		Räka	2 506	1 549	2 324	1 763
		Rödspotta	444	474	726	1 043
		Torsk	1 155	1 004	1 210	1 455
Östersjön	Pelagiskt	Sill	77 180	36 869	89 867	89 161
		Skarpsill	92 745	46 529	42 164	50 861
	Demersalt	Torsk	12 061	20 353	13 202	9 266

Källa: HaV

Kvotutnyttjandet varierar över tid och mellan arter. Kvotutnyttjandet är generellt lägre inom delar av det demersala fisket. En förklaring till detta kan vara avsaknaden av ett effektivt system för att överlåta kvoter mellan fiskare.

Figur 9. Kvotutnyttjande för de viktigaste arterna 2008-2017

Hav	Fiske	Art	2008	2012	2016	2017
Kattegatt/Skagerack/Nordsjön/Övrigt	Pelagiskt	Blåvitling	4%	45%	90%	63%
		Industriarter	95%	94%	90%	87%
		Makrill	99%	100%	100%	99%
		Sill	80%	94%	93%	97%
		Skarpsill	17%	24%	58%	46%
		Tobis	98%	98%	96%	99%
	Demersalt	Gråsej	99%	98%	98%	80%
		Havskräfta	97%	79%	45%	39%
		Kolja	33%	29%	18%	27%
		Räka	93%	92%	84%	85%
		Rödspotta	80%	39%	46%	24%
		Torsk	86%	96%	93%	70%
Östersjön	Pelagiskt	Sill	76%	96%	90%	71%
		Skarpsill	90%	99%	100%	98%
	Demersalt	Torsk	97%	61%	48%	56%

Källa: HaV

Var landas och säljs fisken?

Pelagiskt fiske med aktiva redskap är det fiske som bedrivs efter pelagiska arter (arter som lever i den fria vattenmassan), fisket bedrivs också efter så kallade industriarter (främst tobis och skarpsill som används till fiskmjöl- och olja), med aktiva redskap som dras efter fartyget, det vill säga trålar och vadar. Det svenska fisket efter pelagiska arter är sedan 2009 fördelat mellan det fiske som ingår i det så kallade ”pelagiska systemet” och fisket som bedrivs på kustkvoter. Mycket av det fiske som bedrivs på kustkvoterna sker dock med passiva redskap. Det fiske som bedrivs inom kustkvoten och inkluderas i ”pelagiskt fiske med aktiva redskap” är fiske som bedrivs med aktiva redskap av fartyg som vid fisketillfället inte har tillstånd att fiska i pelagiska systemet. Detta innefattar bland annat fiske med mindre vadar på västkusten och i Östersjön.

Målarter inom det pelagiska fisket är framför allt sill/strömming, skarpsill, tobis och makrill. Pelagiskt fiske med aktiva redskap är egentligen ett komplex av olika enarts- (till exempel tobis och makrillfisken) och blandfisken (till exempel sill-skarpsill i Östersjön) som ofta är skilda i tid och rum.[21]

Över hälften av landningarna från fisket inom det pelagiska systemet sker i Danmark. Fisk landas också i norska och skotska hamnar. De främsta svenska landningshamnarna är Västervik, Simrishamn, Rönnäng och Ellös. Viktiga hamnar för den fisk som fångas i fisket med aktiva redskap på kustkvoterna är Norrsundet, Ronehamn, Oxelösund, Sanda och Ellös.

Tabell 5 nedan visar data för ilandföring av svenskfångad fisk, både landningar i Sverige och i utlandet. Av tabellen framgår att 10 procent av all fisk som fångas av svenska fiskare landas på västkusten (vikt). Vad gäller konsumtionsfisk landas 25 procent på västkusten (vikt). Drygt 50 procent av det totala värdet av all konsumtionsfisk som fångas av svenska fiskare landas på västkusten. Av all foderfisk som fångas av svenska fiskare landas 80 procent i utlandet, framförallt Danmark.

Tabell 5. Ilandföring av svenskfångad fisk i Sverige och i utlandet under 2018. Landad vikt, ton, efter ilandföringsplats

Geografi	Konsumtionsfisk			Foderfisk	Kräft- och blötdjur	Totalt
	Sill/strömming	Torsk	Övriga fiskslag			
Sverige	37 607	2 118	13 052	29 008	2 188	83 973
Västkusten	15 633	296	1 381	868	2 188	20 366
Sydkusten	5 002	1 810	371	6 446		13 630
Ostkusten	16 972	12	11 300	21 694		49 977
Utlandet	17 009	429	1 097	100 834	31	119 400
Totalt	54 616	2 547	14 149	129 842	2 219	203 373

Källa: HaV

Sill/strömming är den volymmässigt största arten som landas på västkusten. Sett till totalt värde är dock havskräfta mer betydelsefullt för fisket. Det är också tydligt att förädlingsvärdet är klart högre för många demersala arter samt skaldjur i förhållande till pelagiska arter för konsumtion samt foderfisk.

[21] SLU (2018) Atlas över svenskt kust- och havsfiske 2003-2015. SLU rapport 2018:3.

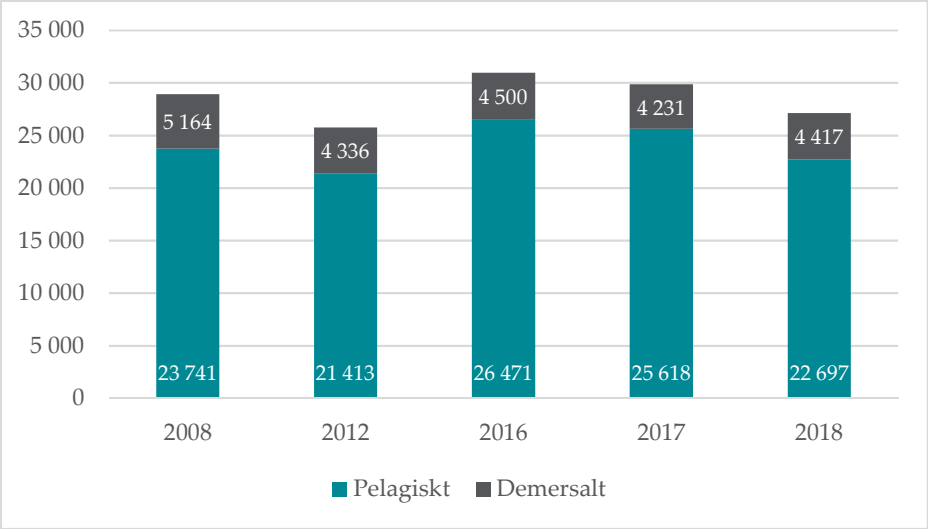
Tabell 6. Ilandföring av svenskfångad fisk på västkusten under 2018 och 2017. Landad vikt, ton och värde i första försäljningsled, efter art.

Västkusten	2018		2017	
	Vikt (Ton)	Värde (Tkr)	Vikt (Ton)	Värde (Tkr)
Rödspotta	57	1 768	105	2 843
Rödtunga	79	3 751	145	6 178
Torsk	296	11 267	391	14 777
Kolja	52	1 838	67	2 137
Gråsej	217	2 945	258	3 106
Kummel	28	1 055	22	722
Marulk	24	1 635	29	2 218
Sill/strömming till konsumtion	15 633	72 842	20 037	91 304
Skarpsill	698	4 571	20	162
Makrill	125	5 290	190	5 533
Foderfisk	868	1 444	286	367
Krabba	71	1 572	109	2 115
Hummer	6	2 845	7	3 416
Havskräfta	1 183	110 994	979	109 076
Nordhavskräfta kok	485	77 633	721	106 578
Nordhavskräfta rå	442	9 329	586	12 506
Övrigt	102	4 641	109	5 344
Totalt ilandföring på västkusten	20 366	315 420	24 061	368 382

Källa: HaV

I ett tioårsperspektiv har den fångst som landas i hamnar i Västra Götalands län totalt sett minskat något. Det gäller både det pelagiska och demersala fisket. Ser vi till den senaste treårsperioden har landad fångst minskat inom det pelagiska fisket, medan med är relativt stabilt för det demersala fisket. Ser vi till fisket i hela landet så utgör det pelagiska fisket år 2018 95 procent av landad vikt vid svenska hamnar, en ökning från 90 procent år 2008. I Västra Götaland utgör det demersala fisket en större andel och det pelagiska fisket står för ca 80 procent av landad vikt i hamnar i Västra Götaland, en andel som varit i stort sett oförändrad de senaste tio åren.

Figur 10. Landad vikt (antal ton) vid hamnar i Västra Götalands län, uppdelat på pelagiskt och demersalt fiske

Källa: HaV

De två dominerande hamnarna sett till landad fångst i vikt i Västra Götaland är Rönnäng och Ellös, som är stora landningshamnar för det pelagiska fisket. Fiskhamnen i Göteborg är den tredje största hamnen i länet med 960 ton landad fisk år 2018 (Fiskebäck 12e största hamn sett till landad vikt). I ett tioårigt perspektiv har mängden landad fisk i Göteborg minskat kraftigt. Fisk landas istället i högre grad i andra hamnar utmed västkusten och transporteras bland annat till Fiskauktionen i Göteborg.

Tabell 7. Största hamnar i Västra Götalands län, vikt landad fisk (antal ton) 2008-2018

Hamn	2008	2012	2016	2017	2018
Rönnäng	9 964	7 839	9 624	8 323	9 579
Ellös	5 517	5 954	8 998	11 039	7 696
Göteborg-Fiskhamnen	1 609	1 175	1 017	989	960
Kungshamn	708	683	785	349	773
Mollösund	2 353	2 632	2 830	1 982	684
Grebbestad	557	483	507	523	525
Öckerö	586	354	322	369	412
Smögen	579	441	424	358	402
Strömstad	568	333	496	387	360
Lysekil	278	372	252	230	305
Bohus-Björkö	106	133	253	219	184
Fiskebäck	44	73	106	126	160

Källa: HaV

En stor del av landningarna inom det västsvenska pelagiska fisket, görs i Skagen. Skagen är den överlägset största landningshamnen sett till landad vikt, men även andra danska och norska hamnar finns representerade bland de största landningshamnarna. Landningar görs även i Lerwick. Fiskhamnen i Göteborg har en totalt sett liten och minskande betydelse som landningshamn för fisk och skaldjur.

Tabell 8. Största hamnar för svenska båtar år 2018, vikt landad fångst (antal ton)

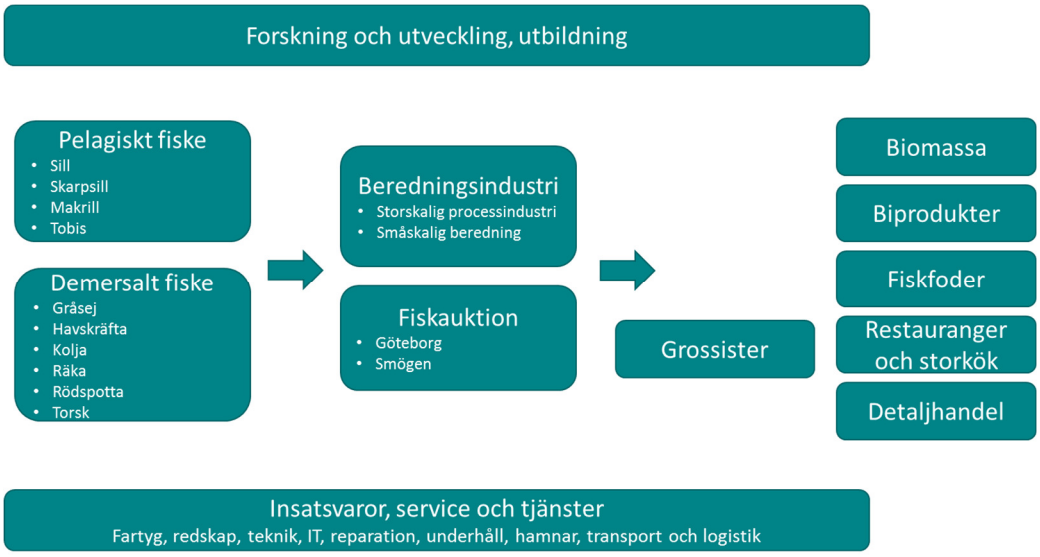
Hamn	2008	2012	2016	2017	2018
Skagen (DK)	98 430	54 588	67 658	81 317	81 465
Västervik	21 863	17 548	17 507	20 271	24 617
Hanstholm (DK)	2 070	2 229	13 446	24 165	20 066
Norrsundet	18	3 523	19 035	7 951	15 618
Grenaa (DK)	23 210	11 638	14 181	14 234	11 833
Simrishamn	16 007	11 045	9 428	10 569	10 063
Rönnäng	9 964	7 839	9 624	8 323	9 579
Ellös	5 517	5 954	8 998	11 039	7 696
Ronehamn	5 902	3 728	5 818	7 313	7 465
Nogersund	4 475	2 886	2 812	2 349	2 711
Thyborøn (DK)	0	250	3 305	8 754	1 756
Egersund (NO)	0	0	0	1 650	1 536
Hirtshals (DK)	928	1 120	2 761	1 393	1 480
Lerwick (GBR)	0	3 790	0	1 238	1 232
Karlskrona-Saltö	641	5 924	2 742	3 087	1 187
Karmøy (NO)	0	0	666	0	1 120
Rønne (DK)	43	3	1 121	794	1 060
Göteborg-Fiskhamnen	1 609	1 175	1 017	989	960

Källa: HaV

Beskrivning av värdekedjor

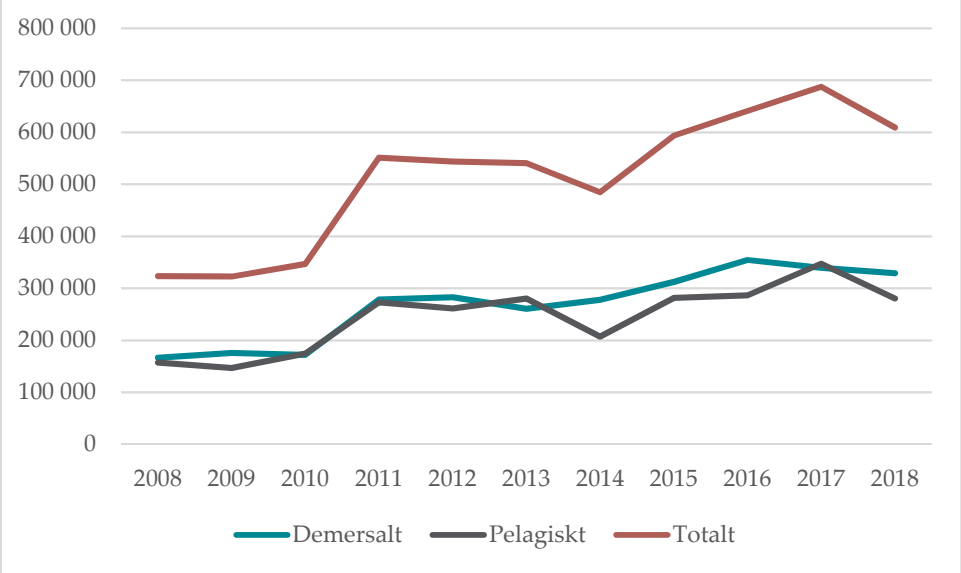
Fiskenäringens värdekedja är komplex och består av både lokalt inriktat fiske, förädling och konsumtion av fisk såväl som storskaligt industriellt fiske och integrering i global värdekedjor. En förenklad värdekedja för fiskenäringen beskrivs nedan.

Figur 11. Förenklad värdekedja för fiskenäringen

Det totala landade värdet av fisk för båtar registrerade i Göteborgsregionen är ca 609 miljoner kr år 2018. Det landade värdet har dubblerats under den senaste tioårsperioden (inflationsjusterade priser) och utvecklingen är likartad för både det demersala och pelagiska fisket. Värt att komma ihåg är att värdet genereras av betydligt färre fartyg inom det pelagiska fisket.

Figur 12. Landat värde (Tkr) fördelat efter demersalt och pelagiskt fiske i Göteborgsregionen, inflationsjusterat 2018 års priser

Källa: HaV

Intäkterna i det svenska fisket styrs huvudsakligen av kvoter, som bestämmer den mängd som får fiskas, priset på den landade fångsten och valutan. Priset på den svenska landade fångsten sätts huvudsakligen utifrån priset på världsmarknaden gällande pelagiska arter. Arter som fiskas på mer lokala kustnära bestånd har inte lika stor korrelation med prisnivån på världsmarknaden. Utöver världsmarknadspriset påverkas fiskpriserna av inhemska marknadskrafter och då exempelvis av konsumentbeteende baserat på uppfattningar om bestånds- och miljösituationer, dessa effekter är mer påtagliga för de arter som fiskas av de lokala fiskarna, det vill säga det småskaliga fisket. Även kvalitetsskillnader kan påverka priserna samt certifiering och beredningsformen (exempelvis kok- eller råräka). De ekonomiskt viktigaste arterna för svenskt fiske baserat på landningsvärde är i nämnd ordning sill, kräfta, räka, skarpsill och torsk. Genomsnittspriset på räka och skarpsill har minskat under tidsperioden 2013-2017 medan priset på sill och kräfta har ökat. Priset på skarpsill har minskat mest med en minskning på cirka 30 procent, dock från låga nivåer, i absoluta tal en minskning med 0,8 kr per kilo fisk.[22]

Det pågår en strukturrationalisering inom fisket, och antalet yrkesfiskare och fiskefartyg minskar kraftigt sedan flera år tillbaka. Detta har flera orsaker. Dels förändringar i det pelagiska systemet, beståndsproblem för exempelvis torsk, men också omvärldsförändringar och förändrade förutsättningar för produktion och efterfrågan av råvara och produkter från fisket. Inom det pelagiska fisket pågår en tydlig utveckling mot stordrift och ökad modernisering av fartygsflottan och industrialisering av värdekedjan. Det finns också fortsatt ett småskaligt och mer kustnära fiske

[22] Havs och vattenmyndigheten (2018) Årsredovisning

som dock brottas med betydande lönsamhetsproblem, även om drivkrafterna och målen med verksamheten ofta är andra faktorer.

Landning, beredning och förädling av fisk och skaldjur

Svenskfångad fisk i Sverige och i utlandet brukar vid ilandföring delas in i konsumtionsfisk (sill/strömming, torsk och annan fisk), foderfisk (framförallt skarpsill, tobis och blåvitling, men även sill går i viss mån till fiskmjöl och fiskolja) respektive kräft- och blötdjur. Foderfisk används för tillverkning av fiskmjöl och fiskolja för foder till bl.a. fiskodlingar. En stor del av den fångade foderfisken landas i andra länder, framförallt Danmark. År 2015 landades 82 procent av foderfisken i utlandet, 11 procent på ostkusten, 6 procent på sydkusten och 1 procent på västkusten. Många fiskeföretag från västkusten som fiskar i Östersjön landar sin fångst i Danmark eftersom priserna är högre där och mottagningsmöjligheterna är bra. Fisk som landas i Sverige används ofta till humankonsumtion, medan fisken som landas i Danmark ofta blir foder. Det mesta av fisken som landas på svenska västkusten är konsumtionsfisk.

De pelagiska fiskeföretagen har ofta överenskommelser med beredningsindustrin, levererar sin fisk direkt dit och landar stora volymer fisk på samma gång. HaV uppger att valet av landningsplats och beredningsindustri påverkas av bl.a. priser. De fångster som direktlandas i utlandet (företrädesvis Danmark) utgör ca 50 procent av den totala svenska ilandförda fångsten. Fångsterna i utlandet bestod 2015 av foderfisk till 90 procent.

För fiskberedningsindustrin i Sverige har systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket ökat leveranssäkerheten över åren, det har blivit lättare att planera och få leverans då man så önskar. Producentorganisationerna planerar och har kontakter med beredningsindustrin. De pelagiska yrkesfiskarna landar direkt till beredningsindustrin. Det övriga fisket levererar främst till Göteborgs och Smögens fiskauktioner. För det demersala fisket på västkusten är fiskauktionerna i Göteborg och Smögen helt avgörande.

Landningar av större kvantiteter sker där det finns ordnad mottagning för vidare transport eller där det finns industrier som tar emot fångsten. Allmänt kan sägas att yrkesfiskarna landar där de får bäst betalt. Detta gäller även för de storskaliga pelagiska yrkesfiskarna, vilket innebär att landningarna ibland sker i Danmark. Andra landningsplatser för de pelagiska arterna är bl.a. Gotland, Västervik och Ellös (Orust).

Större fartyg och större leveranser inom det pelagiska fisket leder dock till problem för små hamnar. Det är en utmaning för hamnar och beredningsindustri att hantera stora mängder sill. Allt större båtar innebär begränsningar i antalet hamnar som kan ta emot fångsterna på grund av hamnens djup eller begränsad mottagningskapacitet. Det pelagiska systemet kan därmed sägas ha försvårat landning av mindre kvantiteter till de små beredningsindustrierna. De stora fartygen har svårt att komma in i de små hamnarna, och det saknas kylkapacitet för stora kvantiteter sill. Samtidigt är flertalet företag inom svensk pelagisk beredningsindustri inte så beroende av den fisk som landas i svenska hamnar eftersom man köper in pelagisk fisk från olika länder (totalt ca tre fjärdedelar). Mindre beredningsföretag är däremot mer beroende av lokala fångster. Beredningsindustrin i praktiken tar mycket lite råvara från svenskt pelagiskt fiske. Tillgången på

svensk fisk räcker inte till, men de storskaliga beredningsindustrierna som Leröy, Orkla Foods och Marenor är inte beroende av svensklandad fisk utan importerar stora mängder.[23]

Det har vidare skett en utveckling mot mer integrerade värdekedjor mellan fisket och beredningsindustrin. Yrkesfiskarna har själva börjat investera i beredningsindustrin, såväl storskaliga som småskaliga. Astrid Fiske AB är ett exempel på ett fiskeföretag som också har gått in i beredningsindustrin. Pelagiska fiskare har på senare år köpt andelar i beredningsindustrier i t.ex. Mollösund, Rönnäng, Västervik och Ellös men också i Danmark (Skagen).

Det finns en potential även för de småskaliga yrkesfiskarna att börja med direktförsäljning till konsumenterna.

Fiskauktionerna är viktiga för framförallt det demersala fisket. Smögens och Göteborgs fiskauktioner köper fångster från både storskaliga och småskaliga fiskare för att kunna säkra leveranser till kunder. Det är viktigt med kontinuitet, och då räcker det inte att bara få fisk från småskaliga fiskare som bara kan gå ut vid bra väder. De fångster som auktioneras bort vid Smögens fiskauktion lossas direkt vid kaj, säljs sedan via internetauktion och fördelas till köpare utifrån resultaten av budgivningen. Göteborgs fiskauktion får en stor majoritet av sin fisk och skaldjur via landtransporter från landningshamnar längs västkusten. En mindre del av det som säljs vid auktionen landas i Fiskhamnen i Göteborg och det rör sig om skaldjur i dagsläget.

Fiskgrossister köper fisk från olika leverantörer, inklusive fiskauktioner, och säljer sedan vidare till olika detaljhandelsföretag. Det uppges finnas stor konkurrens inom branschen. Från bl.a. beredningsindustrin har det betonats att kunderna är mycket känsliga för hållbarhetsaspekter. Mindre specialiserade aktörer inom handeln får allt större svårigheter med lönsamhet. Stora aktörer inom handel (t.ex. ICA) och catering tar marknadsandelar från de specialiserade handlarna.

En tydlig utveckling inom fiskenäringen är vidare att nyttja råvaran på ett mer effektivt sätt. Dels för att utveckla biprodukter men även som insatsvara för bioenergi.

Nyckelaktörer inom fiskenäringen i Göteborgsregionen

Kartläggningen av aktörer inom ekosystemet för fiskenäringen i Göteborgsregionen utgår ifrån en etablerad klustermodell som Business Region Göteborg arbetar med. Det första lagret i modellen innefattar fyra komponenter:

- Samhällsaktörer
- Forskning
- Kapital
- Utbildning

[23] Åström, Christer (2017) Uppföljning av systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket. 2016/17:RFR7.

Figur 13. Ekosystemet för fiskenäringen i Göteborgsregionen; samhällsaktörer, forskning, kapital och utbildning

Fiskenäringen är en starkt reglerad bransch där olika myndigheter har centrala roller. Ansvaret för genomförandet av GFP i Sverige delas mellan Havs- och vattenmyndigheten (HaV) och Statens jordbruksverk. HaV och Jordbruksverket samarbetar om fiskefrågor, men har olika roller. Jordbruksverket har inget speciellt ansvar för det pelagiska systemet men har ett generellt främjandeansvar för fiskenäringen (bland annat genom administration av Havs- och fiskeriprogrammet) och ansvarar för handels- och marknadsfrågor.

- Havs- och vattenmyndigheten är förvaltningsmyndighet på miljöområdet för frågor om bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav. HaV ska bl.a. verka för en hållbar förvaltning av fiskeresurserna. Myndigheten har det övergripande ansvaret för fiskekontrollen och landningskontrollen. HaV ska även bl.a. ansvara för att samla in grundläggande information om fiskbestånden samt fisket och annat nyttjande i sjöar, vattendrag och hav.
- Jordbruksverket är förvaltningsmyndighet inom jordbruksområdet, fiskeområdet och därtill knuten landsbygdsutveckling. Jordbruksverket är förvaltande myndighet för Sveriges havs- och fiskeriprogram. Jordbruksverket ska medverka till att främja och utveckla fiskenäringen, vattenbruket och fisketurismen. Verket ska även samverka med HaV och länsstyrelserna i frågor som har betydelse för havs- och vattenmiljön, fisket, vattenbruket och fiskenäringen.
- Länsstyrelsen ska verka för att nationella mål får genomslag i länen och har uppgifter inom bland annat fiske. Länsstyrelsen arbetar med utveckling av fiskenäringen, insatser för att säkra fiskeresursen, att initiera, medverka och driva projekt för att underlätta företagande inom fiskenäringen liksom att öka allmänhetens möjligheter att fiska. Länsstyrelserna arbetar även med andra frågor kopplade till fiskenäringen, t.ex. förvaltning, ekonomiskt stöd, fiskevård, fisketillsyn och miljöövervakning. Länsstyrelsen fattar beslut om skyddsjakt efter skarv och administrerar ersättningar för skador orsakade av säl.

- Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) bedriver forskning och utbildning inom fiske och vattenbruk och bedriver fortlöpande miljöanalys. SLU utför på uppdrag av HaV miljöövervakning och datainsamling samt tar fram kunskapsunderlag för HaV:s förvaltning av fisket. Varje år gör Internationella havsforskningsrådet (ICES) uppskattningar om beståndens status och hur mycket fisk som kan fångas nästkommande år. SLU representerar Sverige i ICES.
- Västra Götalandsregionen är regionalt tillväxtansvarig aktör med generell uppgift att bidra till tillväxt och utveckling i näringsliv och samhälle. Västra Götalandsregionen finansierar bland annat satsningen på maritima klustret i Västsverige.
- Naturvårdsverket är en statlig myndighet för miljöfrågor, som arbetar på uppdrag av den svenska regeringen med miljöfrågor inom Sverige, inom EU och internationellt. Naturvårdsverket ansvarar för frågor som handlar om klimat och luft, mark, biologisk mångfald, förorenade områden, kretslopp och avfall, miljöövervakning samt miljöforskning.
- Livsmedelsverket är Sveriges expert- och centrala kontrollmyndighet på livsmedelsområdet. Myndigheten arbetar för säker mat och bra dricksvatten, att ingen konsument ska bli lurad om vad maten innehåller och för bra matvanor. Livsmedelsverket har även uppdrag kopplat till genomförandet av Livsmedelsstrategin, bland annat arbete med matsvinn, kompetenshöjande åtgärder inom livsmedelskontrollen och ett fortsatt arbete för att utveckla de offentliga måltiderna.
- Tillväxtverket är en nationell myndighet under Näringsdepartementet med uppdrag att genomföra näringspolitiken, entreprenörskap och regional tillväxt. Myndighetens största enskilda uppdrag är att bidra till att EU-medel investeras i projekt för regional tillväxt och sysselsättning. Tillväxtverket kan inte finansiera insatser riktade till att utveckla fiske, däremot insatser längre fram i värdekedjan, såsom produkt- och affärsutveckling, turism och samverkan.
- Vinnova är Sveriges innovationsmyndighet och finansierar innovationsprojekt och insatser genom olika program. Dessa kan vara riktade till enskilda företag eller till projekt som bedrivs i samverkan.
- Göteborgs stad/kommunerna har genom sina miljöförvaltningar ansvar för att kontrollera; märkning av fisk & skaldjur, hygien i och kring butik, spårbarhet. Kommunerna har även planmonopol och ansvarar för fysisk planering som har stark inverkan på lokalisering av verksamheter och möjligheter till logistik och distribution.
- Business Region Göteborg arbetar för att skapa förutsättningar för Göteborgsregionens näringsliv genom insatser inom tre kärnområden; företagsutveckling, etablering & investering samt kluster & innovation.

Forskning och utbildning

- Göteborgs universitet bedriver forskning och utbildning inom marina vetenskaper med olika forskningsinriktningar inom oceanografi, geologi, kemi och biologi. Centrum för hav och samhälle är den samlande ingången till den forskning som bedrivs vid Göteborgs universitet inom marina vetenskaper.
    - Sven Lovén Center för Marina Vetenskaper samlar marin infrastruktur och erbjuder flera fartyg och mindre båtar samt två stationer för forskning och utbildning. Båda stationer är belägna i unika miljöer vid den svenska västkusten: Kristineberg vid Gullmarsfjorden och Tjärnö vid Kosterfjorden.
    - SWEMARC är ett forskningscentrum med målet att genom tvärvetenskaplig och samhällsengagerande forskning öka odlingen av mat från havet på ett miljösmart sätt.

    - Centrum för turism, har bland annat forskning och utbildning med relevans för maritima näringar och fiskenäringen.
- Chalmers Tekniska Högskola, har två avdelningar med relevans för fiskenäringen. Chalmers är viktig framförallt för företagen inom det pelagiska fisket i utveckling av fartyg och utrustning.
    - Avdelningen för Maritima studier bedriver forskning och undervisning om sjöfart och andra maritima näringar. Avdelningen utbildar morgondagens sjöbefäl, med stort fokus på hållbar utveckling av sjöfarten. Avdelningen består av tre enheter; Maritim drift, Maritime Human Factors samt Maritim miljövetenskap.
    - Avdelningen för Marin Teknik bedriver grundforskning och tillämpad forskning för att möjliggöra utveckling och förbättring av marin teknik.
- Havsmiljöinstitutet är ett samarbete mellan Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linnéuniversitetet och Sveriges lantbruksuniversitet. Havsmiljöinstitutet har regeringens uppdrag att förmedla kunskap mellan forskare, myndigheter och beslutsfattare. Genom expertförmedling, forskningsöversikter, analyser och synteser bidrar institutet till en integrerad och komplett bild av miljösituationen i havet.
- The Swedish Research Institute (RISE) är bland annat engagerade inom ramen för maritima klustret och leder arbetet inom fokusområdet marina livsmedel.
- SLU Aqua forskar på fisk och skaldjur i hav, sjöar och vattendrag, håller koll på den akvatiska miljön och utvecklar kunskap, utbildning och biologisk rådgivning för att främja hållbart nyttjande av dessa resurser.
- Lighthouse – Swedish Maritime Competence Center

Kapital

- Havs- och fiskeriprogrammet löper från 2014-2020. Det består av stöd för att både utveckla ett miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbart fiske och vattenbruk i Sverige. Havs- och fiskerifonden ingår i ett gemensamt, nationellt strategiskt ramverk som även omfattar övriga så kallade struktur- och investeringsfonder i EU (landsbygdsfonden, socialfonden, regionalfonden och sammanhållningsfonden). De övergripande målen i programmet är att (1) öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag (2) skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser och (3) främja sysselsättning. Programmet finansierar stöd till både enskilda företag och till projekt där flera aktörer samverkar.
- Almi Väst erbjuder olika typer av företagslån, riskkapital samt rådgivning till företag som vill växa. Almi får dock inte arbeta med areella näringar där fiskeföretagen ingår, men kan ge stöd till företag längre fram i värdekedjan.
- Tillväxtverket är en statlig myndighet under Näringsdepartementet. Myndigheten har regeringens uppdrag att främja hållbar näringslivsutveckling och regional tillväxt samt att genomföra EU:s strukturfondsprogram. Vissa insatser är riktade direkt till företag eller blivande företagare. Andra insatser syftar till att utveckla förutsättningar och villkor som påverkar företagandet. Tillväxtverkets insatser får inte rikta sig till areella näringar där fiskeföretagen ingår, men kan ge stöd till företag och aktiviteter längre fram i värdekedjan.
- Vinnova är Sveriges innovationsmyndighet och har som uppgift att bidra till hållbar tillväxt genom att förbättra förutsättningarna för innovation. Vinnova erbjuder bidrag till innovationsprojekt och tillämpad forskning. Myndigheten finansierar även långsiktig uppbyggnad av starka forsknings- och innovationsmiljöer. Vinnova har flera olika program som kan finansiera innovation inom fiskenäringen.

Utöver dessa fyra komponenter finns i modellen ytterligare ett lager av aktörer:

- Nätverk
- Testbäddar och laboratorier
- Support- och samarbetsorganisationer
- Science parks och inkubatorer

Figur 14. Ekosystemet för fiskenäringen i Göteborgsregionen; nätverk, testbäddar, samarbetsorganisationer och science parks/inkubatorer

Support- och samarbetsorganisationer

Ekosystemet för fiskenäringen innefattar en stor mängd support- och samarbetsorganisationer.

- Sveriges fiskares producentorganisation (SFPO) är Sveriges största organisation för yrkesfiskare med ca 250 medlemsfartyg. Medlemmarnas totala omsättning uppskattades till ca 400 miljoner kr för 2017. SFPO organiserar yrkesfiskare inom det demersala fisket, dvs efter fiskar på eller nära botten. SFPO har medlemmar hemmahörande i hela landet.
- Swedish Pelagic Federation (SPF) arbetar för att främja och ta till vara det pelagiska fiskets intressen. SPF bevakar lagstiftningen och administrerar fiskerätter åt medlemmarna. SPF har 30 medlemmar. SPF bidrar till planering av fisket och arbetar också tillsammans med olika myndigheter för att utveckla det svenska fisket. SPF är också aktivt i olika internationella sammanhang.
- Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation (HKPO) bildades år 1993 under namnet "Hallandsfiskarnas Producentorganisation". 2013 genomfördes en stor omvandling av föreningen, innebärande administrativ uppbyggnad, nya stadgar och mål för verksamheten. Hallandsfiskarnas PO har nu skaffat sig kapacitet till att leva upp till medlemmarnas krav och producentorganisationernas förändrade roll såsom det anges i EU:s nya marknadsordning. 2015 fick föreningen ett stort medlemstillskott av fiskare, hemmahörande i Bohuslän, vilka främst bedriver ett kustnära skaldjursfiske efter räka och havskräfta, därav namnbytet till HKPO.

- Göteborgs Fiskauktion är Sveriges största och Nordens näst största fiskauktion. Fiskauktionen drivs genom en ekonomisk förening.
- Fiskbranschens Riksförbund är beredningsindustrins branschorganisation med huvuduppgift att verka för en positiv utveckling av branschen samt att ta till vara medlemsföretagens intressen i samhället. FR har funnits i 25 år och har nu 35 medlemmar.
- Svenska Västkustfiskarnas Centralförbund (SVC) är en ekonomisk förening med svenska fiskare från framförallt Göteborg och Bohuslän som medlemmar, däribland pelagiska fiskeföretag, räkfiskeföretag och kräftfiskeföretag. Föreningen äger Västkustfisk SVC AB, som i sin tur äger flera andra företag inom svenskt fiske, beredningsindustri och handel.
- Göteborgs Fiskauktion är Sveriges största fiskauktion Göteborgs fiskauktion ägs av: 50% fiskarna, 25% grossistföreningen, 25 % detaljistföreningen.
- Svenska Fiskhandelsförbundet och Göteborgs Fiskhandlareförening är samarbetsorgan för Sveriges alla fiskhandlare. Organisationen vänder sig främst till fiskdetaljister som vill stärka sin position som fiskhandlare. Organisationen arbetar med näringspolitik, forskning och utveckling
- Sjömatsfrämjandet (tidigare Svensk Fisk) arbetar för att främja en långsiktig, god utveckling för fisk och skaldjur i vid bemärkelse. Det är ett samarbetsorgan med följande medlemmar; Göteborgs Fiskauktion, Fiskbranschens Riksförbund, Västkustfiskarnas Service AB, Sveriges Fiskgrossister och Göteborgs Fiskhandlareförening
- Skaldjursodlarnas Producentorganisation organiserar ostron-och musselodlare, samt fiskare för att främja ekonomiska intressen. Detta gör de genom att företräda medlemmarna i myndighetsfrågor, exempelvis frågor som gäller samordning och utveckling av toxinkontroll, tillståndsgivning etc.

Nätverk

Inom kategorin nätverk har kartläggningen identifierat två med tydlig relevans för fiskenäringen i Göteborgsregionen[24].

- Fiskekommunerna är ett nätverk för kommuner utmed bohuslänska kusten samt Västra Götalandsregionen som samverkar i frågor för utveckling av maritima näringar. Fokus ligger på yrkesfiske, vattenbruk och maritim turism. Nätverket är remissinstans i en rad frågor och erbjuder lokala politiker ett forum för kunskapsuppbyggnad.
- Maritima klustret i Västsverige är en samverkansmiljö för kunskap, innovation och tillväxt för de maritima näringarna i Västsverige. Martima klustret arbetar inom sex fokusområden. Fem av dessa representerar områden inom de marina näringarna – marina livsmedel, maritim turism, maritima operationer, marin bioteknologi och marin energi. Fokusområdet havsförvaltning är horisontellt och skär igenom övriga fokusområden.
- Svenskt Marintekniskt Forum (SMTF) bygger, driver och underhåller nätverk mellan företag, organisationer och myndigheter inom det marintekniska området.

[24] I norra Bohuslän finns ytterligare nätverk, forum och initiativ som arbetar för att främja utvecklingen inom fiskenäringen, såsom Tillväxt Norra Bohuslän, Ostronakademien samt Musselakademien. En sk blå ÖP har tagits fram samt en maritim näringslivsstrategi. Genom Europeiska Regionala Utvecklingsfonden finansieras projektet Maritim Utveckling i Bohuslän över 3 år med 9 mnkr, projektet drivs av Tillväxt Norra Bohuslän.

Testbäddar och laboratorier

- Kristineberg Marine Research & Innovation Center är beläget vid den marina forskningsstationen Kristineberg, väster om Fiskebäckskil som drivs av Göteborgs universitet. Genom det nya samarbetet som involverar Chalmers, KTH, IVL Svenska Miljöinstitutet och RISE öppnas stationen upp för nya aktörer och kommer att erbjuda avancerad marin infrastruktur, testbäddar och demonstrationsmiljöer.
- Lovéncentret Tjärnö är ett marinbiologiskt laboratorium, som är lokaliserat nära Kosterfjorden.
- Havsfiskelaboratoriet, Lysekil (SLU Aqua) arbetar med biologisk datainsamling, bestånds- och ekosystemanalys samt vetenskaplig rådgivning som grund till förvaltningsbeslut, både nationellt och internationellt.

Branschens utveckling

Nyckeltal 2017

I tabellerna nedan följer utvalda nyckeltal för fiskenäringen i Göteborgsregionen (samtliga 13 kommuner) för år 2017. Notera att arbetsställen med noll anställda inte räknats med i underlaget och att alla ekonomiska värden redovisas i tusentals kronor (tkr).

Det finns framförallt en del tydliga skillnader mellan det pelagiska och det demersala fisket (tabell 10 och 11). Förädlingsvärde och lönsamhet är klart högre inom det pelagiska fisket jämfört med det demersala. Detta ligger i linje även med HaV:s uppföljningar av utvecklingen inom fiskenäringen totalt sett, som visar att förädlingsvärdet skiljer sig markant för olika typer av fisken och för olika storlekar på fartyg. Det pelagiska fisket har bättre lönsamhet än det småskaliga fisket. Det så kallade småskaliga fisket med passiva redskap och fartyg mindre än 10 meter har låga förädlingsvärden. Här måste dock beaktas att en stor del av detta fiske sker som en deltidssysselsättning där fartygen sedan lång tid tillbaka ofta är betalda och där ekonomisk avkastning kanske inte är det centrala målet. HaV menar att för denna typ av fiske täcker inte förädlingsvärdet per heltidsekvivalent en normal lön, kostnader för kapital och framtida investeringar. Inte heller fisket med passiva redskap och fartyg över 12 meter har tillräckligt höga förädlingsvärden per heltidsekvivalent för att täcka en normal lön. De fartyg som fiskar med aktiva redskap (främst trål) har förhållandevis höga förädlingsvärden.[25]

[25] Havs och vattenmyndigheten (2019) Årsredovisning 2018.

Tabell 9 Nyckeltal för hela fiskenäringen i Göteborgsregionen, 2017

	Totalt för fiskenäringen				
Indikator	**1–9**	**10–49**	**50–249**	**250+**	**Totalt**
Arbetsställen	202	34	2	0	**238**
Anställda	614	597	156		**1 367**
Omsättning	2 626 232	2 767 437	999 589		**6 393 257**
Omsättning per anställd	4 277	4 636	6 408		
Förädlingsvärde	456 554	496 644	92 133		**1 045 331**
Förädlingsvärde per anställd	744	832	591		
Personalkostnad	301 022	311 856	76 364		**689 242**
Personalkostnad per anställd	490	522	490		
Vinst före skatt	103 599	144 793	15 749		**264 141**
Vinst per anställd	169	243	101		
Soliditet (%)	32%	35%	25%		
Kapitalkostnad	76 692	71 960	5 700		**154 352**
Kapitalkostnad per anställd	125	121	37		

Källa: Bisnode

Tabell 10 Nyckeltal för pelagiskt fiske i Göteborgsregionen, 2017

	Pelagiska fisket				
Indikator	**1–9**	**10–49**	**50–249**	**250+**	**Totalt**
Arbetsställen	9	6	0	0	**25**
Anställda	59	95			**154**
Omsättning	206 276	303 382			**509 658**
Omsättning per anställd	3 496	3 193			
Förädlingsvärde	100 956	175 667			**276 623**
Förädlingsvärde per anställd	1711	1849			
Personalkostnad	31 092	56 778			**87 870**
Personalkostnad per anställd	527	598			
Vinst före skatt	48 206	82 177			**130 383**
Vinst per anställd	817	865			
Soliditet (%)	63%	38%			
Kapitalkostnad	33 221	39 312			**72 533**
Kapitalkostnad per anställd	563	414			

Källa: Bisnode

Tabell 11 Nyckeltal för demersalt fiske i Göteborgsregionen, 2017

	Demersala fisket				
Indikator	**1–9**	**10–49**	**50–249**	**250+**	**Totalt**
Arbetsställen	44	0	0	0	**44**
Anställda	81				**81**
Omsättning	145 027				**145 027**
Omsättning per anställd	1 790				
Förädlingsvärde	61 945				**61 945**
Förädlingsvärde per anställd	765				
Personalkostnad	41 026				**41 026**
Personalkostnad per anställd	506				
Vinst före skatt	17 123				**17 123**
Vinst per anställd	211				
Soliditet (%)	52%				
Kapitalkostnad	13 592				**13 592**
Kapitalkostnad per anställd	168				

Källa: Bisnode

Utveckling över tid för fiskenäringen

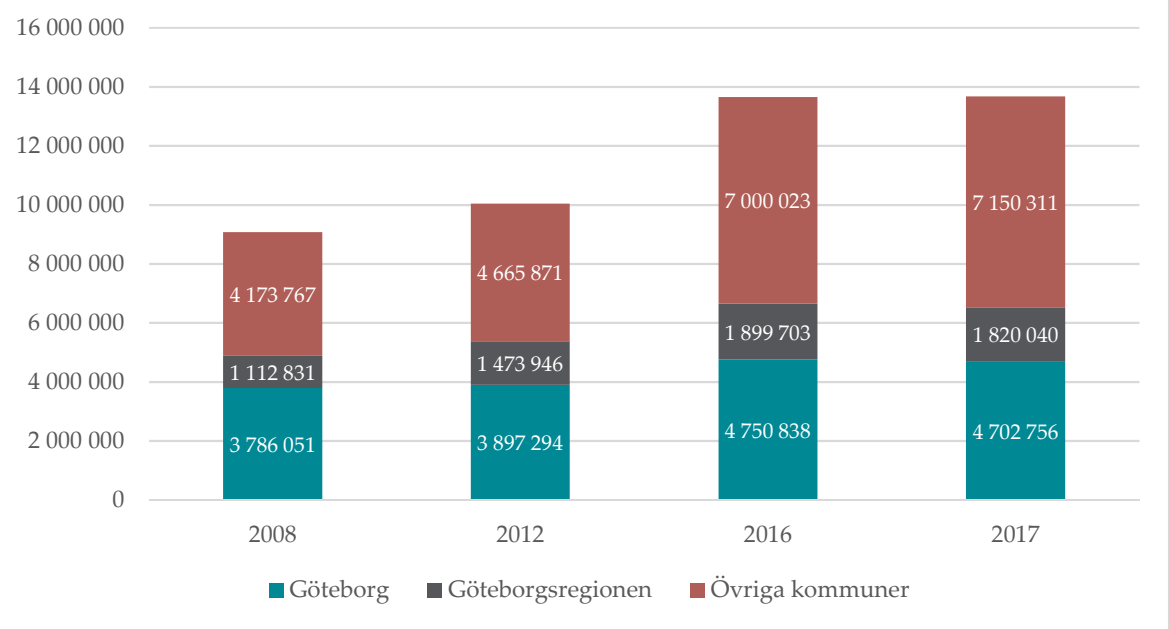
I det här avsnittet redovisas data för utvecklingen över tid i fiskenäringen. Utvecklingen redovisas för tre geografier.

- Göteborg avser Göteborgs kommun.
- Göteborgsregionen utgörs av kommunerna i Göteborgsregionen exkl. Göteborg (det vill säga Ale, Alingsås, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungssund, Tjörn och Öckerö)
- Övriga kommuner utgörs av övriga kommuner i Västra Götalands län (Bengtsfors, Borås, Falköping, Hjo, Lidköping, Lysekil, Mariestad, Mellerud, Munkedal, Orust, Skara, Skövde, Sotenäs, Strömstad, Tanum, Trollhättan, Uddevalla, Ulricehamn och Vänersborg)

Utvecklingen redovisas vidare för fyra år, 2008, 2012, 2016 och 2017.

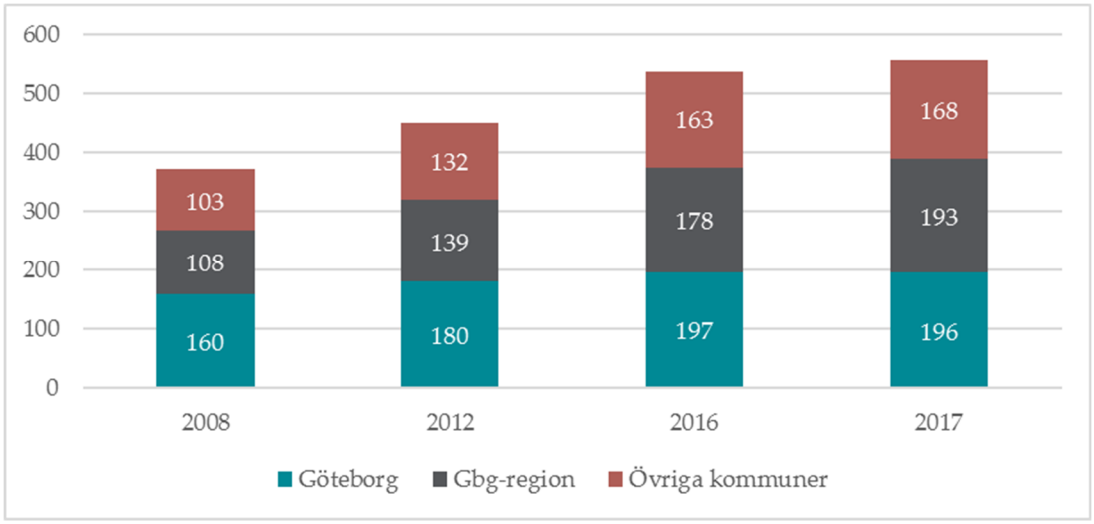
Ser vi till hela fiskenäringen (fiske, beredning och handel) i Västra Götaland så växer näringen sett till såväl omsättning som antal företag och antal anställda (figur 15-17). Omsättningen har ökat med 50 procent mellan 2008 och 2017 inflationsjusterade priser, från ca 9 miljarder till knappt 14 miljarder. En mycket kraftig omsättningsökning sker mellan 2012 och 2016. Omsättningen ökar framförallt i kommunerna utanför Göteborgsregionen. Antalet företag ökar i samtliga tre geografier och är totalt ca 550 år 2017. Antalet anställda har ökat något i hela länet mellan 2008 och 2017. Dock minskar antalet anställda i Göteborg, medan det ökar i övriga kommuner i Göteborgsregion samt även i övriga kommuner i Västra Götaland.

Figur 15 Total omsättning (Tkr) för fiskenäringen i Västra Götaland, inflationsjusterat 2017 års priser

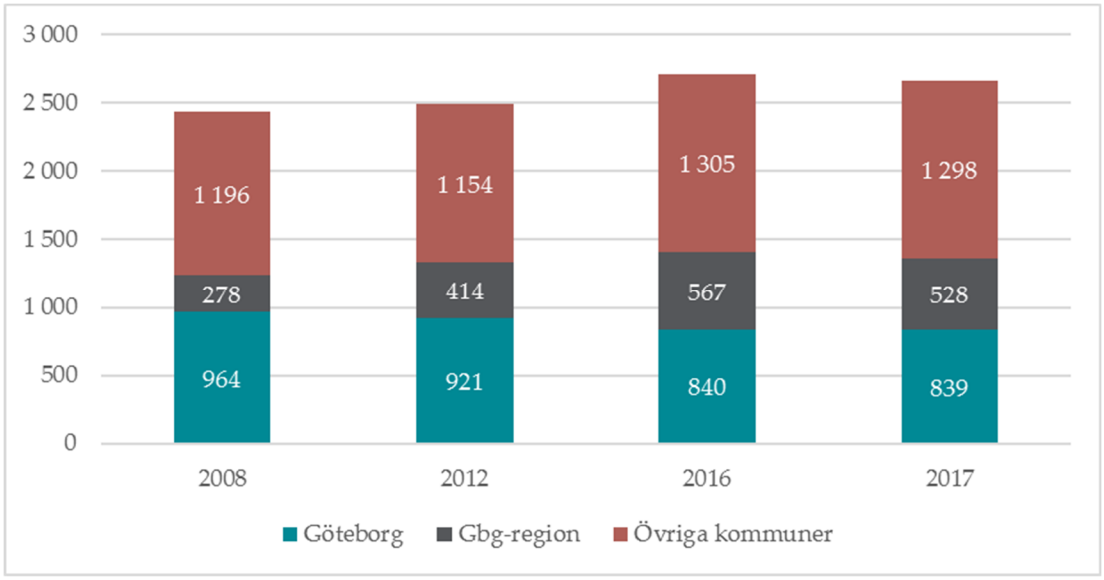
Källa: Bisnode

Figur 16 Antal företag (aktiebolag) inom fiskenäringen i Västra Götaland

Källa: Bisnode

Figur 17 Antal anställda inom fiskenäringen i Västra Götaland

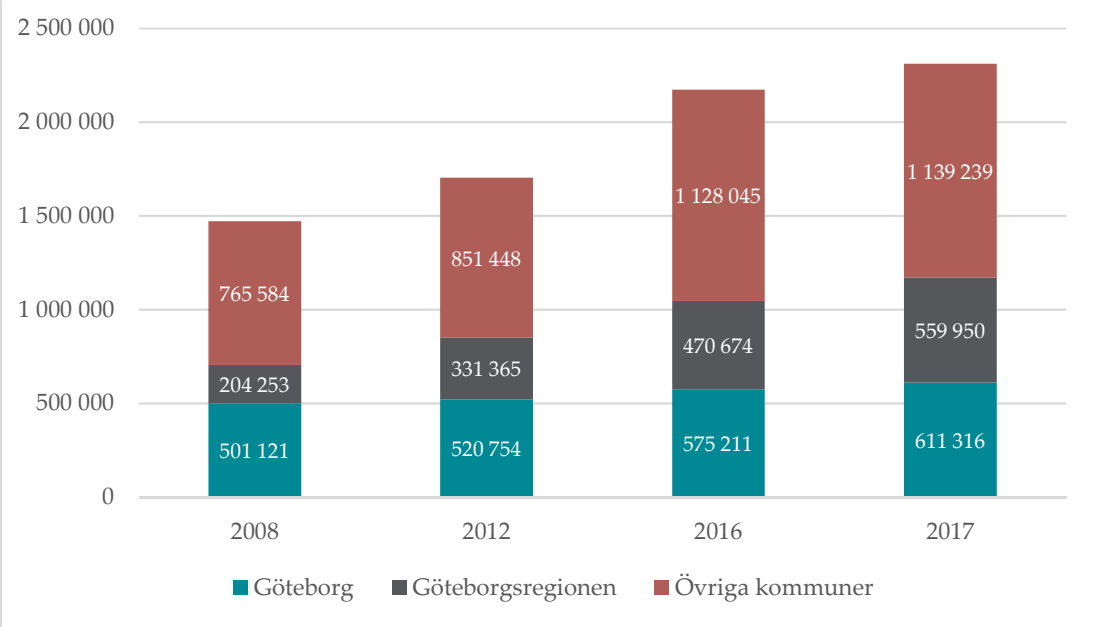
Källa: Bisnode

Förädlingsvärde och lönsamhet

Ser vi till värdeskapande i form av förädlingsvärde och lönsamhet i form av rörelseresultat (figur 18-19) för fiskenäringen så ökar detta över tid (inflationsjusterade priser). Förädlingsvärdet ökar starkt i övriga kommuner i Västra Götaland samt övriga kommuner i Göteborgsregionen, medan utvecklingen är mer modest i Göteborg. Rörelseresultatet för hela näringen är positivt för samtliga år och utvecklingen följer i princip samma mönster som för förädlingsvärdet.

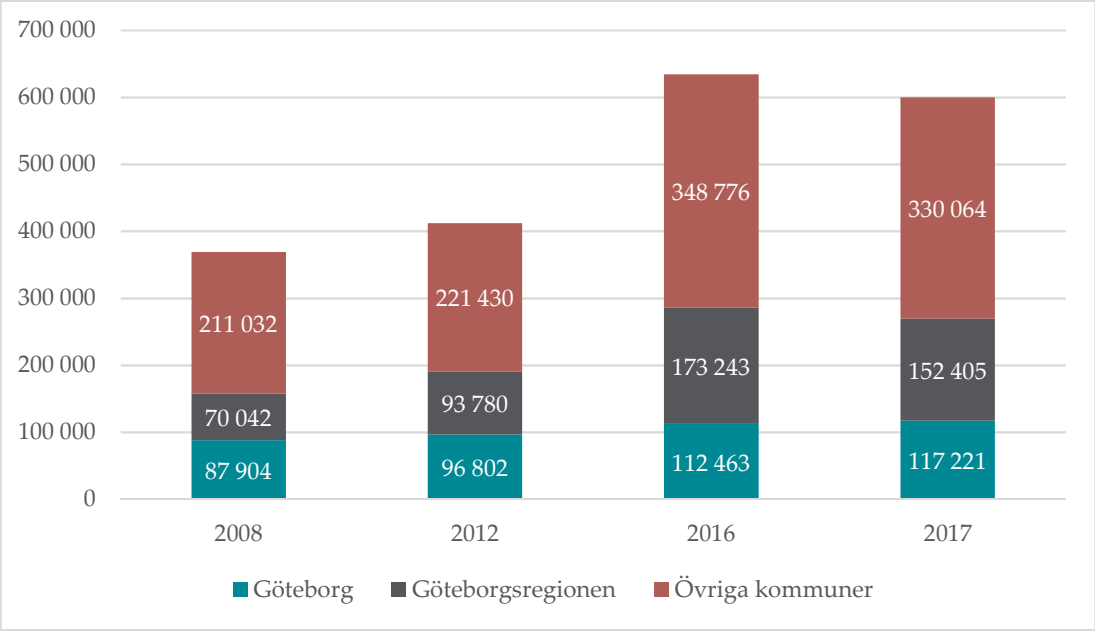
Det pelagiska systemet är en av de bidragande orsakerna till förbättringen av lönsamheten inom den svenska fiskeflottan i stort. Det pelagiska systemet har gett möjlighet till rationaliseringar, anpassning av kapaciteten, effektivisering samt investeringar i ny teknik.[26]

Figur 18 Förädlingsvärde (Tkr) inom fiskenäringen i Västra Götaland, inflationsjusterat 2017 års priser

Källa: Bisnode

Figur 19 Rörelseresultat (Tkr) inom fiskenäringen i Västra Götaland, inflationsjusterat 2017 års priser

Källa: Bisnode

[26] Havs och vattenmyndigheten (2019) Årsredovisning 2018

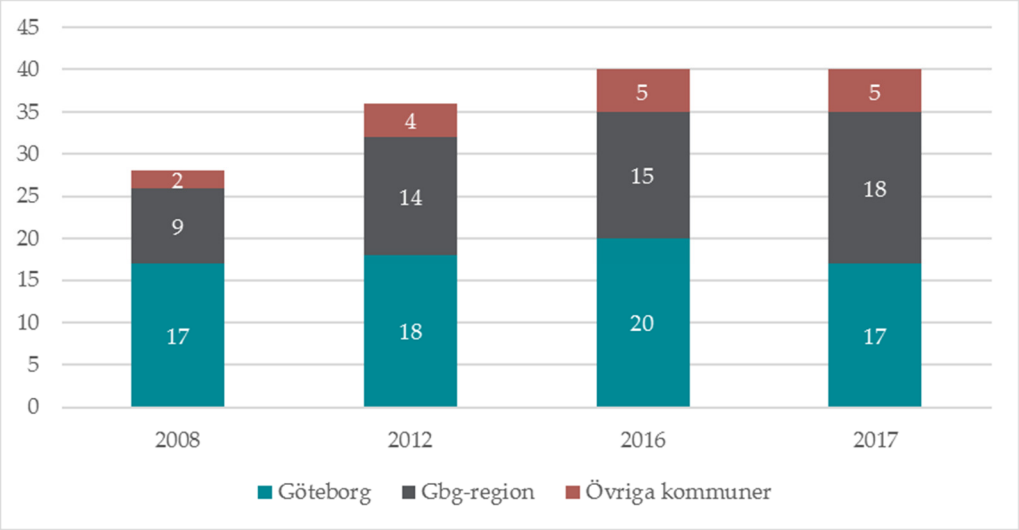
Pelagiskt och demersalt fiske

I figurerna 20-23 har vi delat upp fisket i pelagiskt (figur 20-21) och demersalt (figur 22-23) fiske.

Antalet företag ökar något över tid inom det pelagiska fisket, framförallt i övriga kommuner i Göteborgsregionen. I Göteborg är antalet företag oförändrat över tid. Ser vi till utvecklingen av antal anställda över hela perioden 2008-2017 ökar antalet anställda inom pelagiskt fiske. Men antalet anställda är oförändrat sedan 2012 och har minskat något i Göteborg. Det har dock skett en ökning i övriga kommuner i Göteborgsregionen, framförallt genom att det tillkommer nya företag.

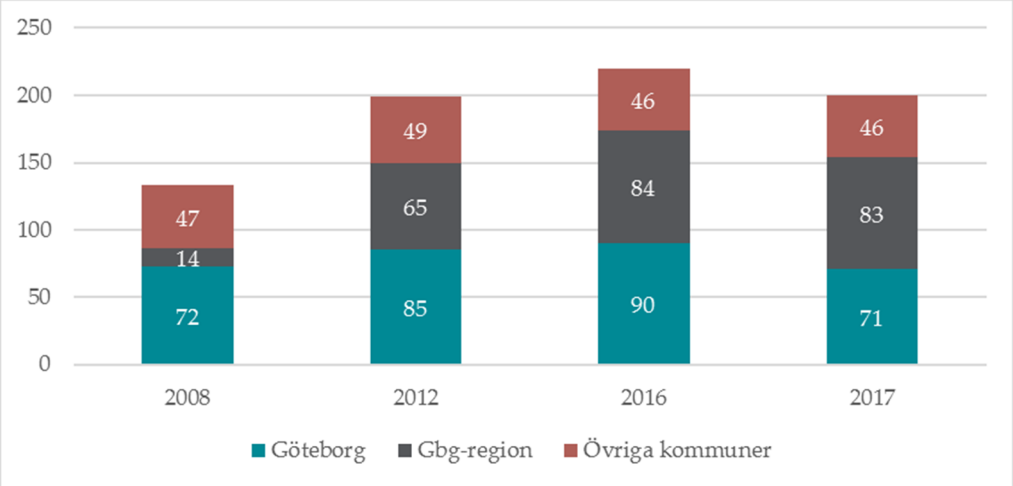
Inom det demersala fisket sker i princip en fördubbling av antalet företag mellan 2008-2017. Det är inte helt lätt att tolka denna ökning. Möjligen sker en ombildning av företag över tid inom näringen till aktiebolag samt att de företag som tillkommer i högre grad än tidigare utgörs av aktiebolag. Antalet anställda ökar också över tid, särskilt i företag utanför Göteborg.

Figur 20 Antal företag inom pelagiskt fiske i Västra Götaland

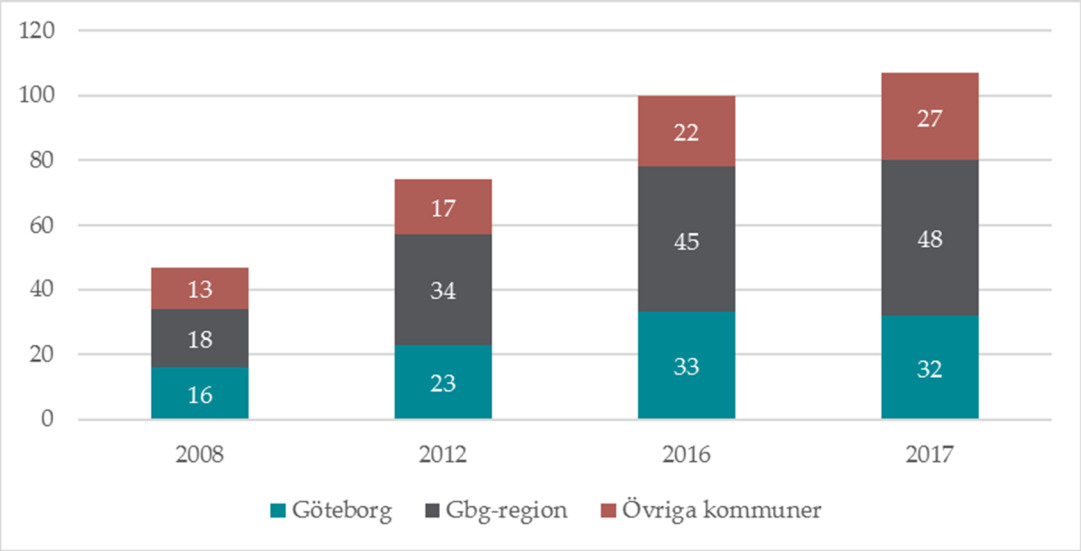
Källa: Bisnode

Figur 21 Antal anställda inom pelagiskt fiske i Västra Götaland

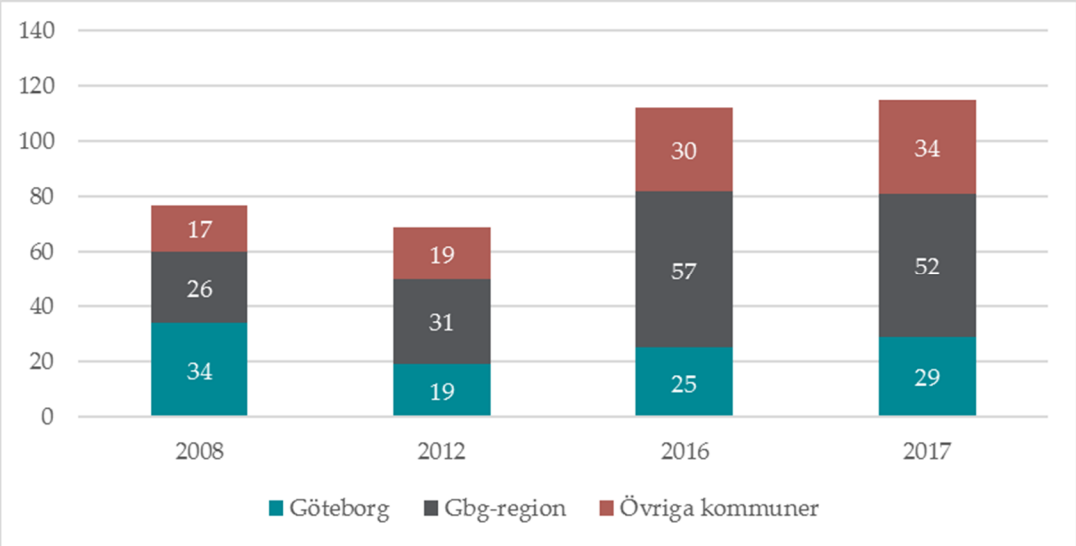
Källa: Bisnode

Figur 22 Antal företag inom demersalt fiske i Västra Götaland

Källa: Bisnode

Figur 23 Antal anställda inom demersalt fiske i Västra Götaland

Källa: Bisnode

Bedömd utvecklingspotential för fiskenäringen

Kapitlet inleds med en översiktlig SWOT-analys som sammanfattar resultaten från kartläggningen.

Figur 24. SWOT-analys för fiskenäringen i Göteborgsregionen

Styrkor	Svagheter
Pelagiska fisket är en mogen bransch med väl fungerande kvotsystem, god lönsamhet, stora och moderna båtar, enad branschorganisation Utveckling mot större och färre enheter (fartyg, företag) längs hela värdekedjan inom det pelagiska fisket, vilket underlättar anpassning till nya krav och lagstiftning En betydande del av svensk fiskenäring är lokaliserad i Göteborgsregionen Kultur och tradition av fiske i Göteborgsregionen/västkusten, viktig del av varumärket	Brist på lokaler och kapacitetsbrist rörande logistik runt Fiskhamnen och Fiskauktionen i Göteborg. Fragmentiserad branschstruktur och flera olika branschorganisationer inom det demersala fisket Det demersala systemet saknar överlåtbara fiskerättigheter och systemet med överförbara individuella fiskemöjligheter är ineffektivt. Åldersstrukturen och bristande återväxt inom det demersala fisket, branschen har inte genomgått strukturomvandling
Möjligheter	**Hot**
Odling av fisk och skaldjur Outnyttjad fångstkapacitet Utveckling av redskap för att öka selektion Utvecklat samarbete mellan bransch och forskning Produktutveckling och utveckling av biprodukter Utbyggnad av hamn i Fiskebäck kan möjliggöra utveckling för service- och underhåll av fartyg, potential för landning och beredning är svårbedömd Havets nya råvaror Stärka koppling mellan demersala fiskets värdekedja och besöksnäring Förbättrad och samlad kommunikation med Göteborgs stad	Vikande bestånd av fisk och skaldjur, som genererar höga förädlingsvärden Brexit – oklart hur det påverkar det pelagiska fisket Effektiv kompetensförsörjning är en utmaning för aktörer inom det pelagiska fisket Långsamma tillståndsprocesser för testodlingar eller andra tillstånd som behövs vid utveckling av biprodukter/innovationer. Vissa entreprenörer tappar tålamodet. Bristande kommunikation med Göteborgs stad rörande tillfälliga hamnplatser i Frihamnen Försämrad infrastruktur i Frihamnen, befintlig infrastruktur kan på sikt inte ta emot större/modernare båtar.

Utvecklingspotential för fiskenäringen i Göteborgsregionen

En viktig slutsats från arbetet med kartläggningen är att utvecklingsbehoven ser olika ut inom olika delar av fiskenäringen. Inte minst genom att det skett en så tydlig uppdelning mellan det pelagiska och demersala fisket och dess värdekedjor. Genomgående vill vi även framhålla betydelsen av hållbarhetsperspektivet (miljömässigt, socialt och ekonomiskt) som både en förutsättning för fiskenäringen såväl som innovativ potential för utveckling av branschen.

Odling av fisk och skaldjur

Odling av fisk och skaldjur som komplement till marint fiske är en stark global trend. Även i Sverige finns en politisk enighet om satsning på att utveckla svenskt vattenbruk, både i den maritima strategin och i livsmedelsstrategin. En strategisk handlingsplan har tagits fram för att utveckla vattenbruket under ledning av Jordbruksverket och i samverkan med relevanta intressenter: näringen, myndigheter, återförsäljare, forskare, miljörörelsen med flera. Denna behöver dock konkretiseras och det finns många hinder och barriärer för ett effektivt genomförande och utveckling av branschen.[27] I våra intervjuer inom ramen för denna kartläggning lyfter ett flertal personer möjligheterna med ett utvecklat vattenbruk med odling av fisk, musslor och ostron, tång och alger. Men det finns samtidigt problem med utdragna tillståndsprocesser, lagar och regler som inte är anpassade för framförallt landbaserat vattenbruk samt kunskapsbrister som innebär hinder i dagsläget. Även kapital till utveckling av verksamheter i liten skala är en brist.[28]

Intressanta exempel finns exempelvis inom projektet Scary Seafood. Ett nystartat projekt vid Göteborgs universitet tittar nu på möjligheter till odling av signalsjögurka som är en efterfrågad art (www.swemarc.se). Flera andra arter skulle även kunna vara lämpliga för vattenbruk och odling i Bohuslän. Forskning pågår också om t.ex. odling av ostron vid Kristinebergs forskningsstation. Även inom landbaserat vattenbruk finns en stor utvecklingspotential enligt flera bedömare.

Cirkulära flöden och produktutveckling

Ett starkt fokus inom fiskenäringen är förbättrad lönsamhet och effektivitet, bland annat genom att utnyttja råvaran bättre och skapa största möjliga värde och samtidigt minska miljöpåverkan. Det pågår en mängd aktiviteter inom detta område, både i Sverige, och internationellt. Exempel på det senare är ensilageproduktion av biprodukter från fiske ombord på fiskebåtar.

Förädling av biprodukter från filleteringsindustrin är en ökande nisch globalt, även i Sverige. Detta är också viktigt ur miljö- och hållbarhetsperspektiv. Detta kräver bland annat utvecklig av nya produkter och marknader som kräver ändrat konsumentbeteende, till exempel att äta mer kräftdjur, musslor, snäckor, tagghudingar och alger eller andra delar av fisken som inte är filé.

Värdehöjande av biprodukter från beredning av fisk och skaldjur samt av små pelagiska fiskarter (t.ex. skarpsill och sill), som idag används till exempelvis fiskmjöl är en viktig fråga. Mycket praktiskt arbete med sill och biprodukter har bedrivits från Chalmers i nära samarbete med industrin. En trend inom forskningen har varit att omvandla råvara till mer värdefulla produkter

[27] Maritima klustret (2017) Maritima klustret i Västsverige: Omvärldsanalys 2017
[28] SWEMARC (2018) ETABLERA OCH UTVECKLA VATTENBRUK I SVERIGE: Vattenbruksentreprenörers syn på utmaningar och lösningar

genom enzymbehandling som omvandlar muskler till vätska som kan torkas till ett pulver som sen kan användas som tillsats i foder, livsmedel, hälsokost och läkemedel. Andra sätt att skapa värde från marina biprodukter är att utvinna gelatin från fiskskinn, kalciumkoncentrat från fiskben, omega-3-fettsyror från fiskens inälvor och kitin/kitosan från skaldjursskal.

Våra intervjuer visar att möjligheter att ta tillvara råvaran och utveckla biprodukter på ett effektivt sätt underlättas av stora volymer, varför detta är en viktig utvecklingsmöjlighet inom det storskaliga och pelagiska fisket. Men även mindre och specialiserade fiskare, beredningsindustrier och detaljister kan utveckla biprodukter och förädla hela råvaran.

Något som bidrar till detta är de nya lagkraven kring landningsskyldighet, dvs. att alla storlekar av kvoterade arter måste landas samt de utökade kraven kring spårbarhet som införs i Sverige 2019.

Ökad diversifiering och produktutveckling är också centralt ju längre fram i värdekedjan vi kommer. Beredningsindustrin och handeln ser ett behov av att diversifiera sitt utbud och gå mot mer hållbara arter och produktionsformer. Landbaserat vattenbruk producerar nya arter med målsättning en att vara mer hållbara än t.ex. öppen kassodling av fisk. Det behövs också nya produkter anpassade till hur dagens konsumenter vill äta sjömat, t.ex. i form av färdiga små snacks eller mer hälsosam snabbmat. Certifieringar/märkningar som är tillämpbara på marina livsmedel både utvecklas och blir fler. MSC-märkning ses idag snarast som en förutsättning för handel istället för ett mervärde.[29] Flera av producentorganisationerna driver på utvecklingen mot certifieringar för sina medlemmar, framförallt MSC.

Utbyggnad av hamn i Fiskebäck kan möjliggöra utveckling för service och underhåll

Fiskebäcks hamn har en lång historia som fiskehamn och är utpekat som riksintresse för yrkesfisket. Fiskeriverksamheten är idag främst inriktad på underhåll och service av fartyg samt lossning av mindre mängder av fisk. Idag sker det ingen beredning av fisk i hamnen.

En utbyggnad av hamnen i Fiskebäck med ny kaj och hanteringsytor samt muddring och breddning av farled, möjliggör för större fartyg inom det pelagiska fisket att angöra hamnen i Fiskebäck. Detta har främst potential att ge större underlag för företag inom service- och underhåll som behöver utföras på de stora fartyg som då kan angöra hamnen. Flertalet intervjuade i studien lyfter fram att om större båtar kan gå in i Fiskebäck och ha detta som hemmahamn finns förutsättningar för att utveckla industrin kring underhåll och reparationer. Detta förefaller vara den stora och direkta potentialen i att större fartyg kan angöra hamnen i Fiskebäck.

Potentialen för ökad landning av fisk eller beredning i anslutning till hamnen i Fiskebäck är svårbedömd. Landningsplatser för det pelagiska fisket finns idag etablerade på andra platser utmed kusten, samt i framförallt Danmark och Norge. Fiskebäck kommer att konkurrera med dessa och att större båtar kan angöra hamnen, innebär inte automatiskt att dessa kommer att landa stora mängder fisk där. En mängd faktorer spelar in för var fisk landas, framförallt pris, men också var fisken finns tillgänglig, vilka redskap som används etc. Samtidigt är det naturligtvis svårt att förutse behov och potential på längre sikt (10-15 år). Beredning av fisk behöver inte ske i anslutning till landningshamnar och denna studie visar inte på någon konkret potential för investeringar i beredningsindustri i anslutning till Fiskebäck.

[29] Maritima klustret (2017) Maritima klustret i Västsverige: Omvärldsanalys 2017

En kan även resonera kring mer ”abstrakta” värden av en utbyggnad av hamnen och vad det betyder för varumärket och bilden av Göteborg som fiskestad, att större fiskefartyg också kan ha hemmahamn i Göteborg. Flera av de intervjuade lyfter fram detta som en viktig fråga. Dessa ser en betydelse för att sprida en positiv bild av branschen och branschens attraktivitet av att kunna visa upp en modern fiskeflotta för allmänheten. Idag är det som syns i hamnar i Göteborg framförallt små, ofta omoderna båtar.

Outnyttjad fångstkapacitet och samverkan

Fångstkvoter nyttjas inte fullt ut idag, framförallt inte inom det demersala och kustnära fisket. Det finns också sannolikt en potential att utveckla fiske på underutnyttjade arter. Där finns framförallt goda förutsättningar för effektivt nyttjande av kvoter inom det pelagiska systemet, medan det inom det demersala systemet inte finns motsvarande möjligheter att överlåta/sälja individuella kvoter. Det finns heller ingen enskild producentorganisation som kan ta ansvar för att samordna detta, utan det demersala fisket är mer splittrat. Sannolikt finns en utvecklingspotential i förbättrat samarbete inom det demersala fisket.

Ett hållbart fiske genom ökad diversifiering och koppling till turism

Måltidsturismen i Sverige ökar i omfattning och innehåll. Turismen har kommit att bli en allt viktigare intäktskälla för bland annat de bohuslänska samhällena och dess företag. Turismen har successivt kommit att balansera och kompensera det minskade fisket, en utveckling som blivit en viktig påverkansfaktor i omställningen från fiske- och industrisamhälle till tjänsteproducerande destination med hotell, havsnära krogar med färska skaldjur och fisk, shopping, aktiviteter och evenemang. Många av västkustens och Bohusläns fiskare och odlare är idag aktiva inom turismen och samarbetar med hotell och restauranger för att skapa havs- och måltidsupplevelser. Bohuslän har en unik skärgård som är både tillgänglig, levande och med en bra infrastruktur, vilket skapar goda förutsättningar att växa som internationell destination. Norra Europa och Skandinavien har goda förutsättningar att stärka sin attraktivitet för t.ex. båtturism och paketerade upplevelser i marin miljö.[30]

Våra intervjuer i kartläggningen visar att flera ser en utvecklingspotential med ökad diversifiering inom det småskaliga och kustnära fisket med t.ex. beredning och direktförsäljning till slutkonsument. Vidare finns även en potential i att utveckla koncept för upplevelser med koppling till fisket. I den nationella strategin för utveckling av yrkesfisket slår man fast att lönsamhet är den enskilt viktigaste faktorn för att möjliggöra sysselsättning och generationsväxling i yrkesfisket. Ett tydligare företagsutvecklingsperspektiv med fokus på kvalitet, medveten marknadsföring, kortare kedja mellan yrkesfiskare och kunder samt i vissa fall utveckling av mer diversifierade fiskeföretag kan öka lönsamheten. Genom kompetensutveckling kan dessa företag förbättra sin kunskap om produktutveckling, marknadsföring och produkternas värdekedja och därigenom öka sin lönsamhet genom produktdifferentiering och entreprenörskap.[31]

Möjligheten att öka lönsamheten kan vara större om försäljning sker direkt till kund eller via en lokal marknad. Det kan därför vara en möjlighet för de fiskeföretagare som fiskar mindre kvantiteter, men innebär samtidigt ett större eget ansvar för beredning och distribution. Det finns behov av samverkan främst lokalt för att skapa samordningsvinster mellan yrkesfiske, småskalig beredning, lokal försäljning och turism.

[30] Centrum för turism (2018) Havsbruk och turism
[31] Havs och vattenmyndigheten (2016) Svenskt yrkesfiske 2020 – hållbart fiske och nyttig mat.

Livsmedelsbutikerna får en allt viktigare roll i försäljningen av färsk fisk. Inom vissa fisken efterlyses starkare koppling till dagligvaruhandeln för försäljning av färsk fisk. Det kan medföra bättre ekonomi för fiskaren, men kräver samarbeten mellan flera fiskare, beredningsindustri och grossister för att tillgodose dagligvaruhandelns behov av kontinuitet, kvalitet och kvantitet. Vi har i kartläggningen fått beskrivet hur de större kedjorna innebär allt större konkurrens till mindre specialiserade butiker.

Högt kvotutnyttjande och ökad effektivitet i alla led inom det pelagiska fisket

Ett högt kvotutnyttjande och ökad effektivitet i alla led samt fortsatt arbete med hållbarhet och miljöcertifiering, är nyckelfrågor för att kunna behålla god lönsamhet och internationell konkurrenskraft. Här är det viktigt att det finns underlag och samarbeten mellan forskning, specialiserade leverantörer, teknikföretag och fiskenäringen.

För beredningsindustrin är det viktigt att det finns en fiskeflotta som kan leverera rätt vara, på rätt plats, av rätt kvalitet och i tillräcklig kvantitet, samt att det finns goda förutsättningar för import av fisk och skaldjur. För en säker avsättning av yrkesfiskets fångster behövs en fungerande infrastruktur, där beredningsindustrin är en viktig del.

Samarbete mellan bransch, forskning och förvaltning

Att fortsatt kunna möta lagkrav, krav på hållbarhet och miljö ställer stora krav på industrin att ha ett effektivt samarbete med forskningen men också med myndigheter, Det genomförs en hel del projekt för att utveckla bland annat nya redskap, med fokus på ökad selektion i dessa.

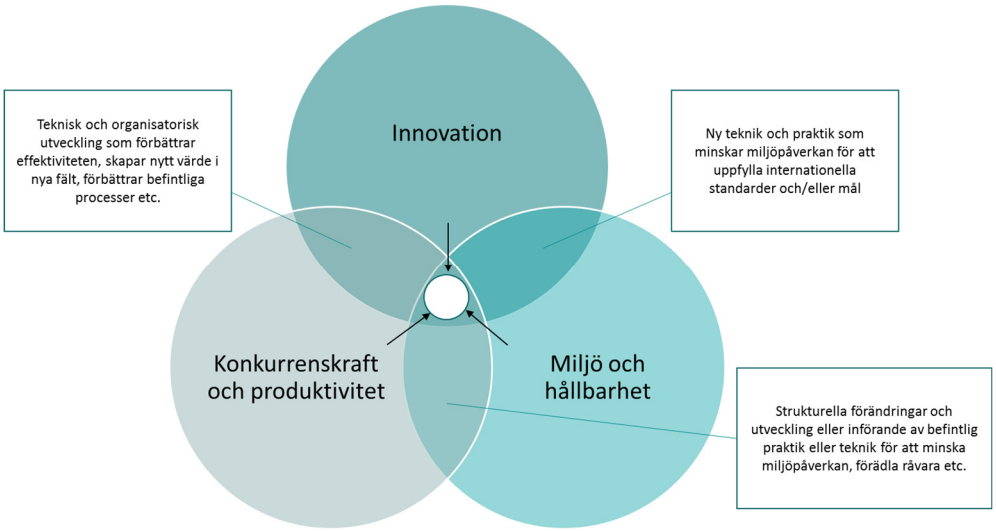
I våra intervjuer framkommer även att mätningar, undersökningar etc. borde kunna ske i större samverkan och gemensamt mellan forskning och näring. Vi har i intervjuer fått exempel från andra länder där denna samverkan verkar vara mer utvecklad och forskare hyr in sig på fiskefartyg. Det finns också ett generellt behov av ökad förståelse mellan förvaltning, forskare och fiskare.

Klusterutveckling för fiskenäringen

Det finns många internationella exempel på framgångsrikt arbete med klusterutveckling inom fiskenäringen och de maritima näringarna. En nyligen genomförd internationell studie[32] på marina kluster visar att utvecklingsinsatserna ofta är inriktade mot att stärka *innovation*, utveckla *konkurrenskraft och produktivitet* samt insatser för att främja *miljö och hållbarhet*. Men studien visar också att dessa kluster är mest framgångsrika när de är inriktade mot intersektionen av dessa tre sfärer. Arbete med klusterutveckling inom fiskenäringen bör därför sträva efter att utveckla strategier som kombinerar dessa tre perspektiv. Internationella erfarenheter visar alltså att klusterutveckling inom fiskenäringen bör kombinera mål och insatser med fokus på innovation, konkurrenskraft och produktivitet samt miljö och hållbarhet. Goda internationella exempel är bland annat Iceland Ocean Cluster, NCE Seafood Innovation Cluster Norway och Blue Legasea Norway.

[32] Hansen et al (2018) OCEAN / MARITIME CLUSTERS: Leadership and Collaboration for Ocean Sustainable Development and Implementing the Sustainable Development Goals. World Ocean Council White Paper.

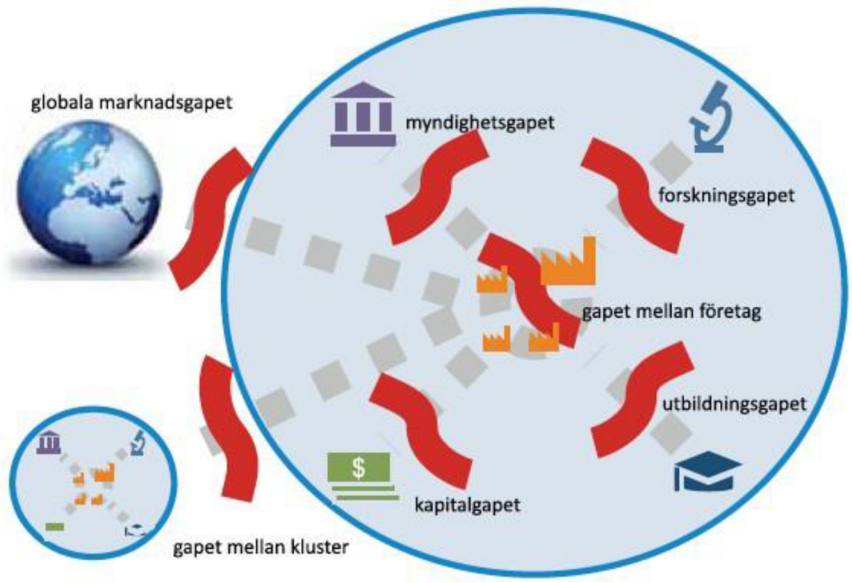
Figur 25. Fokus för insatser inom klusterutveckling

Källa: Baseras på Hansen et el (2018)

Avslutningsvis vill vi strukturera studiens slutsatser rörande bedömd utvecklingspotential utifrån den modell som Örjan Sölvell, professor vid Handelshögskolan i Stockholm, har utvecklat rörande olika former av innovationsgap för kluster. Modellen sätter fokus på de hinder och utmaningar som ett kluster måste hantera för att på ett framgångsrikt och effektivt sätt bidra till innovation och stärkt innovationskraft.[33]

Figur 26. De sju innovationsgapen

Det finns fem olika typer av aktörer och mellan dessa finns länkningar där olika typer av aktörer kan/måste samspela. Dessa kan kallas klusterinterna länkningar. Utanför klustret finns en länk som handlar om att ett kluster måste kopplas till andra kluster. Slutligen är ett kluster på olika sätt

[33] Sölvell, Örjan med flera (2013) The cluster initiative greenbook 2.0

länkade till världsmarknaden och de globala kopplingarna i en bransch. Detta är ytterligare ett område där ett gap kan finnas.

Sölvell framhåller att ”I ett perfekt kluster är trafiken tät på de här stigarna. Människor rör sig mellan aktörerna, talar med andra, förmedlar nyheter till andra, diskuterar med andra, byter jobb och binder samman systemen på tusentals olika sätt. All den här trafiken bidrar till att skapa klusterdynamik. Kunskap sprids och delas. Samarbete gör att resurserna används på bästa möjliga sätt. Genom samordning jämkas olika aktörers intressen och handlingar samman.” Världen är emellertid inte perfekt. Oftast föreligger ett eller flera gap, det vill säga en situation där kopplingen mellan exempelvis företag och utbildningsaktörer eller företag och kapitalaktörer fungerar bristfälligt. I matrisen nedan beskriver vi kortfattat dessa gap och vad de innebär. Sammantaget innebär dessa brister att klustrets samlade innovationsförmåga försämras och att ett kluster kanske endast utnyttjar en liten del av sin potential. Sölvell talar i detta sammanhang om att dessa gap kännetecknas av ”kunskapsmisslyckanden, samarbetsmisslyckanden och samordningsmisslyckanden”.

Nedan för vi ett kortfattat resonemang kring potentiella insatser för klusterutveckling med fokus på fiskenäringen utifrån de sju gapen.

Tabell 12. Sju innovationsgap för klusterutveckling

Gap	Kommentar
1. Forskningsgapet, som begränsar samspelet mellan företag och forskningsorganisationer	Studien visar att det finns en potential i att ytterligare stärka samverkan mellan näring, universitet och högskolor och institut. Det finns exempel på samarbeten kring utveckling av fartyg och redskap, men även rörande produktutveckling och att bättre utnyttja potentialen i råvaran. Vi bedömer att det finns en god potential i ökat samarbete för utveckling av nya produkter och användningsområden för råvaran. Innovationsinsatser bör struktureras utifrån ett värdecykelperspektiv som stärker övergången mot cirkulär ekonomi. Vi har också exempel från intervjuer att det kan ske ett större samutnyttjande av fartyg och resurser mellan näring och forskning.
2. Utbildningsgapet, som begränsar samspelet mellan företag och utbildningsorganisationer	En kvalificerad kompetensförsörjning är en nyckelfråga för utvecklingen inom fiskenäringen, inte minst för att kunna bemanna de större fartygen. Idag är hela norden rekryteringsmarknad för fiskenäringen i Göteborgsregionen.
3. Kapitalgapet, som begränsar samspelet mellan företag och finansiella organisationer	Det finns begränsning i hur exempelvis Tillväxtverket och Almi kan finansiera utvecklingsinsatser inom fiskenäringen. Utvecklingsinsatser bör därför koncentreras till aspekter som produktutveckling och förädling av råvara och biprodukter, upplevelser och besöksnäring.
4. Myndighetsgapet, som begränsar samspelet mellan företag och offentliga organ	Branschen är starkt reglerad och myndigheters agerande spelar en central roll. Det är därför centralt med en god dialog mellan myndigheter och näringen. För utveckling av vattenbruk förefaller det finnas behov av att anpassa både regelverk såväl som kunskap.
5. Gapet mellan företag, som begränsar samspelet mellan företag	Det har skett en strukturomvandling inom det pelagiska fisket och branschen har konsoliderats genom hela värdekedjan. Insatser kan utformas för att stödja ytterligare effektivisering i de olika leden och anpassning efter miljökrav. Inom det demersala fisket finns ett behov av produktutveckling och företagsutveckling för att möjliggöra ökad lönsamhet, generationsskiften och återväxt.

	Vattenbruket har en potential att bli en betydande komponent inom fiskenäringen i Göteborgsregionen.
6. Gapet mellan kluster, som begränsar kopplingarna mellan olika kluster	Inom det demersala fisket finns en potential i att fortsätta stärka kopplingen till besöksnäringen och vidareutveckla Göteborg och Bohuslän som marin destination.
7. Det globala marknadsgapet, som begränsar kopplingarna mellan ett kluster och de globala marknaderna.	Fiskenäringen blir en alltmer internationaliserad bransch som kännetecknas av globala värdekedjor. Vi har sett exempel på utveckling av produkter inom den svenska fiskenäringen som kan bli framgångsrika exportprodukter. Detta bör vara en viktig del i insatser för klusterutveckling.

Referenser

Genomförda intervjuer

Organisation	Kontaktperson
SVC Västkustfisk AB	Peter Sjöholm
SPF	Anton Paulrud
Göteborgs fiskauktion	Roger Thilander
Havs och vattenmyndigheten	Karin Linderholm
Havsmiljöinstitutet	Joakim Hjelm
Maritima klustret i Västsverige	Jessica Hjerpe Olausson
Leröy Allt i Fisk Aktiebolag	Daniel Svensson
AB Donsö Fiskeredskap & Skeppsfurnering	Tomas Nilsson
Fiskhuset Hillberg	Evelina Hillberg
Fiske Aktiebolaget Ginneton	Johannes Claeson

Skriftliga källor

Centrum för turism (2018) Havsbruk och turism

EU-kommissionen (2017) The EU fishing fleet: Trends and economic results

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1380/2013.

Hansen et al (2018) OCEAN / MARITIME CLUSTERS: Leadership and Collaboration for Ocean Sustainable Development and Implementing the Sustainable Development Goals. World Ocean Council White Paper.

Havs och vattenmyndigheten (2016) Svenskt yrkesfiske 2020 – hållbart fiske och nyttig mat.

Havs- och vattenmyndigheten (2018) Årsredovisning.

Havs och vattenmyndigheten (2019) Årsredovisning 2018.

Jordbruksverket (2014) Marknadsöversikt: Fiske- och vattenbruksprodukter. Rapport 2014:23

Jordbruksverket (2018). Sveriges utrikeshandel med jordbruksvaror och livsmedel 2015-2017. Rapport 2018:28

Jordbruksverket (2019) Nationell handlingsplan Havs- och fiskeriprogrammet 2014-2020

Maritima klustret (2017) Maritima klustret i Västsverige: Omvärldsanalys 2017

SLU (2018) Atlas över svenskt kust- och havsfiske 2003-2015. SLU rapport 2018:3.

SOU 2017:22 (2017) Från värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi.

SWEMARC (2018) Etablera och utveckla vattenbruk i Sverige: Vattenbruksentreprenörers syn på utmaningar och lösningar

Sölvell, Örjan med flera (2013) The cluster initiative greenbook 2.0

Åström, Christer (2017) Uppföljning av systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket. 2016/17:RFR7.

[Infoga bild/logga]

IVL Svenska Miljöinstitutet AB // Box 210 60 // 100 31 Stockholm
Tel 010-788 65 00 // www.ivl.se